

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

RIGORÓZNE KONANIE

2012 - 2015

RIGORÓZNA PRÁCA

Cyril Leško

**Rómska problematika a jej súčasné riešenie na
Slovensku**

Praha 2015

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

RIGOROUS

2012 - 2015

RIGOROUS THESIS

Cyril Leško

Roma issues and current solutions in Slovakia

Prague 2015

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená rigorózna práca je mojim pôvodným autorským dielom , ktoré som vypracoval samostatne. Všetku literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpal v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitej literatúry

Súhlasím so sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa

Podpis autora

Pod'akovanie

Chcem sa poďakovať za pomoc a prejav dôvery pri zabezpečovaní priebehu experimentov v prvom rade manažmentu firmy Ekoflóra s.r.o. a investorovi rekonštrukcie ČOV - obci Chminianska Nová Ves, ako aj majiteľkám rekonštruovaných nehnuteľnosti v obci Chminianske Jakubovany.

Anotácia

Cieľom našej rigorózneho práce bolo čo najviac priblížiť život a remeselné zručnosti Cigánov - Rómov v marginalizovaných rómskych osadách. Za objekt zdroja informácií sme si vybrali osadu srdca „ Šarišskej vrchoviny“, kde sme mali možnosť sledovať správanie sa Rómov.

Doposiaľ sa široká verejnosť veľmi málo zaujímalala o tento, podľa nášho názoru, veľmi vážny problém. Média sa len sem - tam zmienila o uvedenej problematike a aj to len vtedy, keď sa v tej - ktorej osade udeje niečo nekalé. Zdanlivo malý kameň, ktorý ťaží prsia spoločnosti (už aj európskej), sa v priebehu pár rokov môže „navaliť“ na obrovský balvan, ktorý sa bude dať len veľmi ťažko „rozdrviť“.

Povinnosťou celej spoločnosti je použiť všetky možné dostupné zákonné prostriedky na vyriešenie vzniknutej situácie.

Kľúčové slová:

Bývanie, marginalizácia, Rómske osady, Rómovia - Cigáni, segregácia, výchova, vzdelávanie.

Annotation

The aim of our Rigorous thesis was to get, to the life and craftsmanships of Gypsies - Romas in marginalized Roma settlements close as possible. The Source object of informations, we have chosen the settlement of heart in „Saris Highlands“, where we were able to watch the behavior of Romas.

Till now the general public were interested about it just a little, in our view, very serious problem. The media care about those problems, now and then and if, only when somewhere happens something wrong. Seemingly small stone, which burdens breasts of people (even European), in a few years can, grow up in huge boulder, which will make it very difficult to „crush“

Is our duty, to use all available, legal and possible means to resolve the situation.

Keywords:

Education ,housing, marginalization, Roma settlements, Roma - Gypsies, segregation,

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČASŤ	11
1.1 Príchod z Indie	11
1.2 Adaptácia na nové európske podmienky	11
1.3 Adaptácia na európske podmienky - trestná činnosť	14
1.4 Adaptácia Cigánov - Rómov na európske podmienky - bývanie	16
1.5 Sociálne prostredie.....	17
2. SOCIALIZÁCIA.....	21
2.1 Výchova	24
2.2 Výchovné ciele	26
2.3 Podmienky výchovy.....	27
2.4 Bývanie	28
2.5 Stravovanie	29
2.6 Mravný život Rómov.....	30
2.7 Segregácia a marginalizácia — jej prekonávanie	31
3. RODINA.....	33
3.1 Charakteristika a funkcie rodiny.....	33
3.2 Nefunkčnosť rodiny	35
3.3 Zvláštnosť rómskej rodiny.....	35
4. AKTIVITY ŠTÁTU A EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI ZAMESTNANOSTI A KULTÚRY V MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH OSADÁCH	38
4.1 Zamestnanosť, podniky na báze sociálneho prístupu — vstup samospráv do oblasti zamestnávania	38
4.2 Dotácie v školstve ako jeden z nástrojov podpory inklúzie vo vzdelávaní	40
4.3 Kultúra a jej miesto v spoločnosti — misijná práca v rómskych osadách, komunitné kočovné divadlo, rómske kováčske sympóziu	41
EMPIRICKÁ ČASŤ	45
5. SOCIOLOGY VÝSKUM NÁZOROV MAJORITNÉHO OBYVATEĽSTVA NA RIEŠENIE RÓMSKEJ PROBLEMATIKY.....	45
5.1 Problematika a jej súvislosti.....	45
5.2 Materiál a metodika spracovania	46
5.3 Analýza a interpretácia prieskumu.....	46
6. EXPERIMENT - PRACOVNÉ PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI	63
6.1 Experiment č. 1 – remeselná zručnosť Cigánov – Rómov -praktická skúsenosť	63
6.2 Experiment č. 2 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť	65
6.3 Experiment č. 3 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť	67
6.4 Experiment č. 4 - vyvrátenie názoru na pohodlnosť Rómov pri pracovných aktivitách – praktická skúsenosť.....	68
6.5 Experiment č. 5 – nová remeselná zručnosť - praktická skúsenosť	69
6.6 Experiment č. 6 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť	71
6.7 Experiment č. 7 – remeselná zručnosť – murár –praktická skúsenosť	73
6.8 Experiment č. 8 – nová remeselná zručnosť - praktická skúsenosť	75

6.9 Experiment č.9 - zúročenie nadobudnutých remeselných zručnosti - praktická skúsenosť	76
6.10 Experiment č. 10 - má u Cigánov - Rómov materiálna stránka nadradenosť nad morálnymi zásadami?.....	79
6.11 Experiment č. 11 - potvrdenie názoru o zlých hygienických návykoch Cigánov - Rómov	79
ZÁVER	81
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	86
ZOZNAM OBRÁZKOV, GRAFOV A TABULIEK	88
ZOZNAM PRÍLOH	89

ÚVOD

Život ľudí v posledných desaťročiach, hlavne po nežnej revolúcii, sa uberá smerom o ktorom môžeme povedať, že sa diametrálne líši od doby predchádzajúcej. Budovanie demokracie a súvisiace procesy zasiahli všetky oblasti nášho života a všetky vrstvy obyvateľstva. Neobišlo to, samozrejme, ani cigánske etnikum, ktoré si stále hľadá miesto v spoločnosti.

Priznajme si, že celá spoločnosť ma na tom svoj podiel a preto bude potrebné pripraviť projekty v oblasti celoživotného vzdelávania a pomôcť riešiť neutešenú situáciu na trhu práce, kde je citelná absencia kádrov hlavne z oblasti stavebných remesiel. V našej rigoróznejšej práci chceme chronologicky prejsť jednotlivé obdobia, v krátkosti si zalistovať v histórii, príchodu cigánov- Rómov do Európy, poukázať na pokusy adaptácie o európske, sociálne a sociologické podmienky.

„Vo východoslovenskom kraji k 31.12.1989 bolo orgánmi štátnej správy evidovaných 140241 Rómov, čo je takmer 55% z ich počtu na Slovensku. Osobitne naliehavá je problematika rómskeho obyvateľstva na Spiši (v okrese Spišská Nová Ves žilo v tom čase 18 246 Rómov, v okrese Poprad 17 974 Rómov).“¹ „Okrem niekoľkých ojedinelých krátkych období akceptácie Rómov majoritnou časťou obyvateľov obcí, prípadne väčších regiónov, bol vzťah makrosociety k Rómom vzťahom vydeľovania, izolovania a neprijímania jednotlivých príslušníkov rómskeho etnika i etnika ako celku. História dokladá i obdobia tvrdého nepriateľstva až po fyzické ohrozenie či likvidáciu. Dlhodobé trvanie tohto stavu sociálnej vzdialenosti medzi Rómami a majoritou, práve tak ako neasimilativnosť (neschopnosť prispôbenia), sociokultúrna rezistencia (odolnosť) a vnútorná kohézia (súdržnosť) rómskych skupín je istým spôsobom stále záhadou nielen pre správne orgány štátu, ale i pre skúmateľov v sociálnych vedách v takmer všetkých krajinách s rómskymi obyvateľmi.“²

Vývoj spoločnosti sa v súčasnej dobe vyznačuje neobyčajne veľkými zmenami. Proces socializácie sa uskutočňuje pri kvalitatívne odlišných podmienkach, v porovnaní s minulosťou. Demokratizačné procesy v spoločnosti a premeny pri transformácii národného hospodárstva vyvolali zásadné zmeny, ktoré sa dotýkajú nielen verejného života, ale aj každodenného života obyvateľov tejto krajiny. Z hľadiska bližšieho poznávania životného prostredia rómskeho etnika a jeho výchovnej funkcie, je nevyhnutné sledovať sociálne a sociologické charakteristiky rómskej komunity.

¹ Zuzana Kollárová: Neznámi Rómovia, str. 61.

² Viera Bačová: Neznámi Rómovia, str. 29.

Cieľom našej rigoróznejšej práce bolo priblížiť život, respektíve spolunažívanie pôvodných obyvateľov s rómskym etnikom, poukázať na klady a nedostatky, hľadať možnosti zlepšenia života so zameraním na región východného Slovenska. Ako vzorový príklad sme si vybrali obec nachádzajúcu sa v srdci Šarišskej vrchoviny, ktorou je obec Chminianske Jakubovany.

Obec založili nemeckí osadníci v 13.stor.,zaoberajúci sa klčovaním lesov a zúrodňovaním pôdy. Rozlohou katastra patrí k stredne veľkým obciam, výmera ornej pôdy ,lúk a pasienkov činí 1364 ha ,lesov je 322 ha ,počet obyvateľov k 31.12.2014 je 2201, z toho Rómov je 1850. Obyvateľstvo sa zaoberá poľnohospodárstvom, chovom dobytka, ovocinárstvom (v nedávnej minulosti to bola vychýrená oblasť pestovania čerešní) a lesným hospodárstvom (v prevažnej miere sú to borovicové porasty, ktoré tvoria asi $\frac{3}{4}$ výmery lesov, zvyšok tvoria zmiešané lesy).

V období pred 20-25 rokmi bola obec relatívne dosť vysoko prosperujúcou obcou. V rámci pôsobenia ŠM Chminianska Nová Ves bola najväčším hospodárstvom. Avšak po Gorbačovovej perestrojke si mnohí ľudia, medzi nimi hlavne Rómovia, zle vysvetlili nastupujúci demokratizačný proces a svojou deštrukčnou činnosťou začali robiť z obce rumovisko a z nádhernej prírody chotára mesačnú krajinu.

Príčiny a dôsledky sme sa snažili rozviesť v ďalších častiach našej diplomovej práce, za pomoci všetkých, pre nás dostupných informácií, či už knižničných alebo internetových, pomerne obširne sme sa zmienili o aktivitách vládnych a mimovládnych organizácii v SR a EÚ pri riešení rómskej problematiky. V nie poslednom rade sme využili aj naše doterajšie poznatky získané pri susedskom spolunažívaní s Rómami - Cigánmi.

V súvislosti s uvedenou problematikou, sme pri jej skúmaní použili metódy výskumu a to: "Metóda logickej tvorby pojmov a empirickej analytiky, metóda analektická a fenomenologická, metóda dialekticko-systematického rozvoja a univerzálnej pragmatiky, dotazník a experiment."

TEORETICKÁ ČASŤ

1.HISTÓRIA PRÍCHODU RÓMOV DO EURÓPY

1.1 Príchod z Indie

V súčasnej dobe, keď úroveň informačných technológií je na veľmi vysokej úrovni sa dennodenne stretávame s množstvom informácií o príchode Cigánov - Rómov do Európy a bohužiaľ v mnohých prípadoch aj dezinformácií. My, keď chceme, aby výsledok práce bol serióznym tak sa musíme opierať o hodnoverné zdroje poznatkov zakladajúce sa na vedeckých podkladoch. Preto sme sa pri písaní tejto práce nechali viesť poznatkami renomovaného bádateľa, vedca a pedagóga prednášajúceho na univerzitách v Austrálii, USA a Veľkej Británii cigán - Róm profesor Iana Hancocka ktorý na základe skúmania genetiky, v oblastiach kde sa cigáni zdržiavali alebo zdržujú, došiel k záveru, že pravlastou cigánov - Rómov je sever Indie, konkrétne región Pandžáb, ktorý cigáni začali opúšťať v 10. storočí. Ich putovanie smerovalo na západ a v dvoch prúdoch. Jeden prechádzal cez Perziu, sever arabského polostrova, Egypt a severnú Afriku a Gibraltár do Južnej a západnej Európy, druhý cez Arménsko, Turecko, Bospor a Dardanely na Balkán a ďalej do strednej a východnej Európy.

Svoj príchod prezentovali ako kazúci pútnici zo svätej zeme a v jednotlivých kresťanských krajinách boli vrelo prijatí.³ Keď sa však udomácnili začali byť svojím neprístojným správaním, v mnohých prípadoch trestuhodný, ktoré svetská a cirkevná vrchnosť riešila mnohokrát radikálnym spôsobom. Adaptácia na Európske podmienky, pre voľne žijúcich cigánov, bola veľmi problematická.

1.2 Adaptácia na nové európske podmienky

Pôvodné obyvateľstvo po čase vytriezvelo z „eufórie“, ktorou ho cigáni, ako hriešni pútnici nadchli. Bolo treba sa zaradiť do spoločnosti a zabezpečovať potreby každodenného života. ukázali sa byť veľmi vnímaví a remeselne zruční. Aj keď písomných podkladov sa zachovalo trochu málo, avšak aj z toho sa dá vyčítať, ktorým remeslám sa hlavne venovali. Bolo to predovšetkým kováčstvo a zámočníctvo, hrnčiarstvo a výroba tehál, korytárstvo a výrobky z vrbového prútia a pomocné práce na farmách a stavbách. To boli mužské profesie. Ženy sa venovali domácnosti,

³ Hancock: My Rómsky Národ, str. 120.

žobraniu a vešteniu. Nesmieme zabudnúť poznamenať, že hudba ktorú cigáni vykonávali ako zárobkovú činnosť, bola pár storočí braná vládnuou mocou ako vedľajšia činnosť popri hlavnom zamestnaní, ktorým bolo niektoré z uvedených profesií. V tomto smere je veľmi pozitívne hodnotené obdobie osvietenstva, keď osvietenský „panovníci Habsburskej monarchie na rozdiel od západných krajín, keď bolo kruté prenasledovanie a v mnohých prípadoch aj fyzická likvidácia cigánov, snažili sa o ich postupné usadzovanie a zapájanie sa do bežného života vtedajšej feudálnej spoločnosti. Odborná literatúra v tomto smere, pokiaľ sa jedná o usadenie cigánov, vzdáva poctu za dosiahnuté výsledky panovníkom Márii Terézii a Jozefovi II.. Odhaduje sa, že v období druhej polovice osemnásteho storočia sa usadilo 40 - 50 000 kočujúcich Cigánov a podľa rozhodnutia cisárovnej sa mali volať Novosedliaci alebo Novomaďari. Cisár Jozef II. ich umiestňoval do opustených sedliackych usadlostí a poskytol im trojročné daňové prázdny. Vo veľa prípadoch si Cigáni brali tieto usadlosti len formálne, aby tak zakryli svoj kočovný spôsob života.“⁴

V tomto období bolo viac pozitívnych rozhodnutí panovníkov týkajúcich sa integrácie Cigánov. Mala začať od rodiny, detí, zamestnanosti. Napríklad Cigán sa nesmel oženiť bez predloženia potvrdenia o spôsobe obživy. niektoré nariadenia dokonca nariaďovali uzatvárať manželstva medzi Cigánmi čo malo pomôcť k zlepšeniu akceptácie spoločnosťou. „Cisárovná rozhodla o výchove detí vo veku od dvoch do dvanástich rokov v sedliackych rodinách. Cigáni sa tomu bránili, takže často dochádzalo k násilnému odobratiu detí. Staršie deti veľmi často ušli od svojich vychovávateľov a vracali sa späť k svojim rodinám, alebo sa túlili. Cisár Jozef II. to pozmenil tak, že deti budú u sedliakov vychovávané od štyroch neskôr ôsmich rokov a od desiatich rokov slúžiť toľko rokov koľko boli vo výchove.“⁵

Jedným zo spomínaných troch pilierov v adaptácii Cigánov na európske podmienky boli aj remeslá a ich rozvoj. Prvé dochované správy o Cigánskom kováčstve v Uhorsku sú až z 15. - 16. storočia. Historické doklady o cigánskych kováčoch nájdeme v diele E. Horváthovej *Cigáni na Slovensku*. Toto dielo podáva obraz o cigánskom kováčstve v jednotlivých župách. „V období osvietenstva, ako bolo uvedené v predchádzajúcej časti, bola podpora remesiel jednou z hlavných úloh, ktoré si vládnucci panovníci vytýčili k tomu, aby bola pozdvihnutá úroveň vtedajšej spoločnosti. A preto aj podporovanie remesiel u Cigánov sa prejavilo v nariadeniach Miestodržiteľskej rady v rokoch 1761 a 1767 o prijímaní cigánskych detí do učenia v

⁴ Pavol Šalamon: Neznámi Rómovia, str. 73.

⁵ Pavol Šalamon: Neznámi Rómovia, str. 73

cechoch.“⁶ Jednalo sa, ako sme už uviedli, o najrozšírenejšie remeslá cigánskeho etnika a bolo to kováčstvo a zámočníctvo. Neskôr tieto nariadenia narážali na odpor miestneho obyvateľstva aj samotných Rómov, v neposlednej miere aj zemepánov, ktorých slabé výsledky dosť deprimovali. Po skone panovníka Jozefa II. sa k plneniam týchto nariadení pristupovalo dosť benevolentne, až napokon sa od ich naplnenia upustilo.

Získané remeselné zručnosti sa v cigánskych rodinách naďalej využívali a odovzdávali nastupujúcim generáciám. „Je potrebné spomenúť v tejto súvislosti niektoré cigánske rodiny a majstrov, ktorí po sebe zanechali diela vhodného obdivu, pretože z ich dielní nevychádzali len výrobky dennej potreby pre roľnícku techniku, ale aj rôzne umelecké výrobky, ako boli zábradlia, schodišťa, krby a príslušenstvo ku krbom, poniektorí z nich boli aj kotlári a zvonkári.“⁷ Bol to napríklad: Koloman Gábor zo Spišského Štvrka, Michal Sivak zo Stročina, Andrej Patkaň z Bardejova, Vojtech Pecha-Beľak zo Spišských Tomášoviec, Gustáv Patkaň z Beňadikoviec, Jozef Horvát-Džodžo z Chminianských Jakubovian a mnohí ďalší. Je potrebné spomenúť, že hudba bola druhým remeslom väčšiny kováčov.

Nesmieme zabudnúť uviesť aj ďalšie remeslá, ktoré súviseli s cigánmi ako napríklad výroba tehál. V lokalite Šarišskej vrchoviny pôsobili dvaja známi výrobcovia nepálených tehál: Michal Bendík z Chmiňan a Ján Horvát-Pastirko z Chminianských Jakubovian. Nepálené tehly vyrábali pre výstavbu sedliackych obydlí s tým, že murivo sa ukladalo na kamenný základ, ktorý bol kvôli zemnej vlhkosti minimálne päťdesiat centimetrov nad zemou. Podľa hodnotenia majiteľov týchto domov, tieto vykazujú veľmi dobré tepelnoizolačné vlastnosti. V zime udržiajú prízemné teplo bez veľkých nárokov na palivo a v lete je v nich príjemný chládok. Je úsmevné, keď k nám prichádzajú zo západných krajín návrhy na výstavbu ekologických domov s ubíjanej hliny do strateného debnenia (Kanada), keď naši predkovia už pred storočiami stavali takéto domy a ich potomkovia v nich žijú do teraz.

V procese adaptácie nesmieme zabudnúť na hudbu. V predchádzajúcej časti sme spomenuli, že hudba bola len ako vedľajšie zamestnanie a dodržiavanie týchto nariadení bolo štátnou kuratelou dôsledne kontrolované. No napriek týmto nariadeniam sa akceptovali výnimky, keď úroveň prednesu prinášala spoločenský prospech.

Z histórie hudby a jej prednesu na Slovensku musíme konštatovať, že prichádzajúci Cigáni nahradili domácich Igricov. Cigáni na územie Slovenska začali

⁶ Pavol Šalomon: Neznámi Rómovia, str. 73.

⁷ Arne B. Mann: Neznámi Rómovia, str. 111.

prenikať v prvej polovici 15. storočia. Osvojili si hudobné nástroje, ako aj ľudové piesne, trocha ich melodicky poupravovali a vznikla z toho po čase uznávaná cigánska muzika. Viacerí odborníci vtedajšej doby konštatovali, že cigáni majú vrozený hudobný talent a v 17. storočí bolo pre Uhorskú šľachtu samozrejmosťou mať nejakého cigána, ktorý bol huslistom a zároveň kováčom alebo zámočníkom. Najznámejšou postavou medzi šľachtou východného Slovenska - Uhorska bol František Rakóczi II. (1676 - 1735), ktorý na ceste z Rimavskej Soboty cez Gemer prenocoval z 25. na 26. novembra 1706 v kúrii Gábora Bassóa. Tu sa pravdepodobne zoznámil z virtuóznou hrou starého Sándora Cinku - starého otca Pany Cinkovej ospevovanej cigánskej primášky a husľovej virtuózky, ktorý sa stal Rakócziho dvorným muzikantom v Rožňave. Rakócziho povstanie bolo potlačené v roku 1711 a pravdepodobne Sandor Cinka odišiel s Rakócziom do Sedmohradska. Cinka zanechal dvoch synov Alexandra a Františka. V roku porážky Františka Rakócziho II. to je v roku 1711 sa narodila Panna Cinková, ktorá pochádzala z muzikantskej rodiny, mala jedinečný hudobný talent. Podľa doložených podkladov hrala už od útleho detstva, narodila sa a vyrástla v obci Gemer. Zemepán Ján Lányi si všimol jej jedinečný talent a dal ju od detstva vyučovať hudbe v Rožňave a dožil sa pôžitku, keď v dvanástich rokoch predčila úrovňou prednesu svojich učiteľov. Počas svojho plodného života či už ako matka, ktorá porodila päť detí, alebo ako umelkyňa ktorá prepracovala alebo skomponovala nespočetné množstvo skladieb sa správala veľmi zdržanlivo, aj keď mala veľa ponúk k sobášu medzi ktorými nechýbali aj šľachtici z významných rodov. Básnici o nej skladali básne, skladatelia ju zapracovali do svojich diel a maliari ju zvečňovali na plátnach. Jej čas sa pomaly naplňal a jej statočné srdce dotieklo vo veku 61 rokov, pochovaná bola v rodnom Gemeri.

Ďalšou legendou bol primáš Jožko Piťo pôsobiaci hlavne v Liptove, ale známi bol v Budapešti a vo Viedni. Zomrel v roku 1886 vo veku 86 rokov a pochovaný je v Liptovskom Mikuláši. Medzi legendy sa zapísal Štefan Bendik Pipi, ktorý pochádza z Chmiňan a svoj plodný umelecký život strávil v regióne Šariš v meste Prešov, kde je aj pochovaný. Cigánsku muziku nakoniec vytlačila moderná doba, ktorá priniesla so sebou mnoho hudobných smerov.

1.3 Adaptácia na európske podmienky - trestná činnosť

V úvode práce sme v krátkosti spomenuli, že po počiatkovej eufórii došlo u pôvodného obyvateľstva k vytriezveniu a k reálnejšiemu pohľadu na vznikajúcu situáciu.

Cigáni - Rómovia, keď sa v nových krajinách udomácnili začali sa správať uvoľnene a svojim životom provokovať okolie, či už drobnými krádežami, nemravným správaním a ďalšími neprístojnosťami, ktoré vyvrcholili do tvrdých postihov zo strany svetskej a cirkevnej vrchnosti. Tak to bolo v 14. storočí v Paríži, keď cigáni boli postavení pred súd a vyhostení z mesta. V niektorých štátoch boli postavení mimo zákon a šľachta na ne organizovala poľovačky.

V období osvietenstva panovníci vydali rad nariadení, ktoré mali pomôcť cigánom na vyššiu životnú úroveň, ale zlyhalo to aj pre nezáujem samotných Cigánov - Rómov, čo bolo nepochopiteľné pre výkonných úradníkov vládnej moci.

Rozpad monarchie a vznik Československej republiky cigáni prijali bez nejakého väčšieho záujmu. V tomto období sa kovalo zákonodarstvo novovzniknutého štátu, veľa právnych predpisov sa preberalo z bývalej monarchie. Prípady sťažností majority a správanie cigánov sa množili a preto zo strany vládnej moci boli vydávané rôzne smernice a nariadenia k riešeniu vzniknutých problémov. „V roku 1924 ministerstvo vnútra Československej republiky prípisom č. 14549/1924 oznámilo všetkým župným úradom ako aj expozitúram, že zemská politická správa v Prahe zostavila abecedný zoznam všetkých Rómov, príslušných na základe domovského práva do Čiech, s týmito rubrikami - bežné číslo, rodné a krstné meno, príbuzenský pomer, domovská obec, politický okres, rok a mesto nariadenia, stav, zamestnanie, bydlisko, zvláštna znamena a iné dôležité údaje. Ministerstvo žiadalo založenie podobného zoznamu aj na Slovensku.“⁸ Župné úrady v zapätí reagovali prípismi pre okresné úrady, aby podľa daného vzoru spracovali zoznamy Cigánov najneskôr do 20.4. 1924. Pre uľahčenie práce četnickým staniciam sa pri niektorých okresných úradoch zriadili pátracie četnické stanice. Tie mali za úlohu, okrem iného, aj dôslednú evidenciu a kontrolu pohybu takzvaných potulných Cigánov. „Na rozhraní roku 1926 - 1927 sa podstatne zhoršili vzťahy medzi Cigánmi a pôvodným obyvateľstvom. Napomohlo k tomu odhalenie devätnásť člennej lupičskej skupiny v Moldave nad Bodvou, ktorej velil Šándor Filko. Na verejnú mienku veľmi negatívne pôsobilo obvinenie tejto bandy z kanibalizmu. Pripravovaný proces z moldavskými cigánmi vyvolal rozruch aj na Ministerstve zahraničných vecí Československej republiky, ktoré prípisom z 12. 7. 1928 upozornilo krajský úrad v Bratislave, že riešený proces s moldavskými cigánmi - ľudozrútmí pravdepodobne vyvolá veľký záujem zahraničia a preto je potrebné sa pripraviť na prípadné snahy zneužiť proces v propagande proti Československej republike. Z toho dôvodu je potrebné urýchlene

⁸ Vladimír Gecelovský: Neznámi Rómovia, str. 79.

podat' informácie, ktoré by podali obraz o zanedbanosti cigánskeho obyvateľstva a pozdvihnutie ich kultúrnej a sociálnej úrovne.“⁹

Na základe sťažnosti obyvateľstva na neprirodzené správanie sa cigánov boli vydané rôzne usmernenia pre okresné úrady, známy je obežník, v ktorom sa píše: „z celého Slovenska sa ozývajú masy, že cigáni sú veľkou pliagaou ľudu, žobrú, kradnú, stávajú sa nebezpeční ľudskému životu, majetku, vôbec sú na ťarchu ľudskej spoločnosti a tak aj štátu. Obecenstvo už dávno domáha sa nápravy riešenia cigánskej otázky a aj sama vláda už prikročila k prípravám, ale táto otázka, pre materiálne ťažkosti len natoľko mohla byť riešená, nakoľko sa previedol súpis cigánov. Do tej doby, pokiaľ nová úprava zákonodarným zborom bude ohlasovaná, respektíve zákonom prevedená, musíme si dopomôcť riadiť sa podľa dosavadných predpisov.“¹⁰ Policajné orgány robili analýzy trestnej činnosti cigánov a na základe výsledkov prišli k záveru, že najväčšiu trestnú činnosť páchajú kočovní cigáni, preto vláda rôznymi obmedzeniami chcela prinútiť cigánov k usadlosti. výsledky však neboli uspokojivé. k posunu v riešení týchto problémov došlo až po Druhej svetovej vojne a to v rokoch 50-tych, keď sa okrem iného zakázalo kočovníctvo. Keď po rokoch hodnotíme tieto nariadenia zisťujeme, že to nebolo dôsledné.

1.4 Adaptácia Cigánov - Rómov na európske podmienky - bývanie

Bývanie Cigánov - Rómov bolo z pohľadu Európana väčšinou hodnotené ako veľmi primitívne. Umiestnenie cigánskych osád bolo v prevažnej miere na okraji obce pri zdroji vody, spravidla pri potoku. Konštrukcia prvých obydlí bola veľmi jednoduchá, pozostávala z haluziny poskladanej do tvaru „A“ a proti dažďu a chladu obloženej olistenými vetvami. Neskôr si cigáni začali stavať trochu dokonalejšie stavby na spôsob zrubu zo špárami vyplnenými hlinou zmiešanou s trávou alebo slamou, s jednoduchými dverami a malým oknom. Strecha bola z slamy, rákosia, v minulom storočí začali ako krytinu využívať plech z asfaltových sudov, čo už bol určitý „komfort“. Tieto obydlia boli jednoduché a dali sa rýchlo rozobrať. Cigáni takéto obydlie, keď sa zamorilo hlodavcami (myši, potkany) alebo parazitujúcim hmyzom (blchy, vši, šváby, ploštice) rýchlo rozobrali, materiál, ktorý sa dal použiť vyčlenili a ostatok spálili. A o pár metrov ďalej si postavili nové obydlie - kolibu. Cigáni - Rómovia, ktorí sa zaoberali výrobou

⁹ Vladimír Gecelovský: Neznámi Rómovia, str. 80

¹⁰ Vladimír Gecelovský: Neznámi Rómovia, str. 81.

tehál z nepálenej hliny - tzv. valkou so súhlasom majiteľa pozemku, na ktorom sa ťažila hlina vyrobili stav. Materiál aj na výstavbu svojho obydlia, ale takýchto prípadov bolo pomerne málo.

Pokusy vlád jednotlivých zriadení, počnúc od doby Osvietenstva, keď panovníci či už Mária-Terézia alebo Jozef II. sa snažili dvihnúť úroveň bývania cigánov rozmiestnením pomedzi pôvodných obyvateľov alebo po páde monarchie, keď boli pokusy v prvej Československej republike s nájomnými bytmi, dopadli vo väčšine prípadov veľmi zle a to obyčajne totálnym zničením. O nič lepšie to nedopadlo v období totality, keď sa Cigánom - Rómom prideliť štátne byty s nízkym nájomným. Vzorovým príkladom takého to počínania cigánov boli byty na sídlisku Luník IX. v Košiciach, bytovky v Krompachoch a Slovinkách, v Prešove - tzv. Argentína a v ďalších mestách. Cigáni po skrátenej dobe životnosti týchto bytov pomenovali vzniknutý stav veľmi priliehavo svojsky, že už sú „vybývané“. Pravdou však je aj tá skutočnosť, že existujú aj také cigánske zoskupenia, ktoré si byty prípadne rodinné domy udržujú na patričnej kultúrnej úrovni, uvedme pár príkladov, napríklad: Chmiňany, Kendice, Petrovany, Ražňany, Medzany a iné, o správaní ktorých sa starostovia vyjadrujú v tom zmysle, že ani nevedia, že majú cigánov. Tieto prípady by mali byť predmetom sociologického výskumu. Podľa našich skromných prieskumov je to jednoznačne záležitosť rodinnej výchovy, ale v neposlednom rade aj to, že Cigáni - Rómovia si veľmi vážia, hodnoty, o ktoré sa pričinia vlastnou zásluhou. To znamená to, že celkom iný vzťah majú k hodnotám pri tvorbe ktorých sa podieľali svojou prácou, svojimi investovanými zdrojmi, aj keď len niektorými percentami, ale už ten vzťah je celkom iný. a na tom nám treba rozvíjať úroveň bývania Cigánov - Rómov.

1.5 Sociálne prostredie

V podmienkach rýchleho vedeckého a technického rozvoja kladie spoločnosť na osobnosť človeka vyššie požiadavky, vznikajú nové kritériá pri posudzovaní jeho vedomostí, postojov, názorov, motívov, tvorivosti a jeho psychosociálnych čŕt. Osobnosť vzniká, utvára, rozvíja a formuje sa v konkrétnych sociálnych podmienkach. Súčasne je osobnosť unikátnym systémom, vyznačujúcim sa osobitnou štruktúrou, neopakovateľnými vlastnosťami, ktoré však utvárajú spätnoväzbové vzťahy k

sociálnemu prostrediu a dynamicky reagujú na objektívne a subjektívne vplyvy, zvnútorňujú ich a osvojujú si impulzy samostatne, individuálne.“¹¹

Proces formovania osobnosti sa uskutočňuje v konkrétnom sociálnom prostredí, ktoré má bezprostredný formatívny vplyv.

„Sociálne prostredie je zdrojom formovania podstaty človeka. Človek je však iba v takej miere produktom prostredia, v akej si osvojuje prvky a obsah tohto prostredia, a to v závislosti od miesta, ktoré zaujíma v systéme spoločenských vzťahov, v procese svojej sociálnej činnosti a závislosti od svojej sociálnej aktivity. Predpokladom toho, aby sa jednotlivец stal osobnosťou, je jeho zaraďovanie do spoločenských vzťahov a podmienok.“¹²

Môžeme tvrdiť, že pod pojmom sociálne prostredie zahrňujeme „ľudské vzťahy, rôzne výchovné a kultúrne inštitúcie a zariadenia, masovokomunikačné prostriedky, ktoré na človeka majú vplyv, hoci svojou účinnosťou sú špecifické a odlišné. Človek je spoločenská bytosť a nemôže sa stať človekom bez sociálneho prostredia, bez styku s ľuďmi. Bez ľudských vzťahov a komunikácie nemôže existovať ani proces odovzdávania a sprostredkovania vedomostí, skúseností a príprava človeka pre život a prácu.“¹³

S vyššie uvedenými citátmi musíme v plnej miere súhlasiť, pretože bez zvládnutia všetkých spomenutých vzťahov, vplyvov a prostriedkov by sa človek nemohol a nevedel orientovať v ľudskej spoločnosti.

To dokazuje aj vplyv sociálneho prostredia v extrémnych prípadoch sociálnej izolácie, keď ľudské bytosti boli ako deti vychované zvieratami a potom objavené ľuďmi. Ľudské bytosti, ktoré sa vyvíjali v takejto situácii, úplnej izolácii od sociálnych vplyvov, sa podobali normálnym ľudským bytostiam iba telesnými znakmi. Charakteristické pre ich správanie boli rôzne živočíšne návyky (konzumovanie surového mäsa, trhanie potravy zubami, pohyb na štyroch končatinách, vrčanie a cenenie zubov na neznáme osoby ...).

„Výrok, že človek neprichádza na svet ako čistý list papiera, je všeobecne tak rozšírený, že už nie je potrebné uvádzať ani jeho pôvodcu. Musíme, pravda, dopovedať aj jeho druhú časť. Č človek prichádza na svet s určitými dedičnými predpokladmi, ktoré podvedome ovplyvňujú jeho vývoj i jeho budúcnosť.

Dedičné vlohy, nadanie a talent ovplyvňujú priebeh a motiváciu budúcich postojov dieťaťa, žiaka a občana. Rozvoj dedičných daností je podmienený

¹¹ Balaž, O. a kol.: Sociálne aspekty výchovy. Bratislava, VEDA 1981, str.12.

¹² Balaž, O. a Kol. : Sociálne aspekty výchovy. Bratislava, VEDA 1981, str. 14.

¹³ Hamarová, J., Holkovič, L.: Výchova v rodine. Bratislava, SMENA 1986, str. 53.

vonkajšími vplyvmi — životnými situáciami, spoločenským prostredím a výchovou. Na čistý list papiera, život a prostredie začnú písať ľudskú históriu... Symbióza dedičných dispozícií so sociálnym prostredím je výsledkom miery či intenzity vplyvu rodičov, vychovávateľov i úsilia jedinca začleniť sa do životných podmienok. Rozhodujúcim katalyzátorom je tu vôľa, túžba, cieľavedomosť, ale predovšetkým priaznivý vplyv sociálneho prostredia a príklad dospelých."¹⁴

Rozhodujúci vplyv pri formovaní človeka vytvára predovšetkým rodinné prostredie. Táto skutočnosť plynie predovšetkým z toho, že je to vplyv, ktorý pôsobí v prvých fázach vývoja človeka, v ktorých sa vytvára jadro jeho osobnosti. Ďalej je vplyv rodinného prostredia silný tiež preto, že špeciálne tu existujú silné putá medzi človekom a prostredím. Táto väzba je ovplyvňovaná emocionálne a vytvára tak silnú fixáciu dieťaťa na rodičov, ktorých správanie je mu prvým kultúrnym vzorom, ktorý napodobňuje a preberá.

„Človek sa narodí nielen do ideálneho prostredia. Ten, ktorý prichádza na svet, si nemôže prostredie vyberať. Preto sa stáva, že deti sa rodia aj v rodinách, ktoré žijú v sociálne znevýhodnenom prostredí. Ale aké je to prostredie? Čo chápeme pod pojmom sociálne znevýhodnené prostredie? Je to prostredie nezamestnaných rodičov? Je to prostredím, v ktorom sú rodičia mentálne alebo zdravotne postihnutí? Je to prostredie rómskych rodín? V otázkach by sme mohli pokračovať... Je to prostredie handicapované, málo podnetné, a to tak v oblasti duchovnej ako aj materiálnej. V takomto prostredí dlhotrvajúce alebo momentálne vplyvy nemôžu pozitívne ovplyvniť kvalitatívny vývin dieťaťa, a to tak v psychickej ako aj v intelektuálnej oblasti."¹⁵

Pedagogicky nevhodné, na výchovné podnety nedostatočné prostredie vytvárajú deťom napr. aj „rodičia, ktorí sú na výchovu nepripravení, ľahostajní, alebo dokonca ju odmietajú. Za pedagogicky nevhodné prostredie treba pokladať naproti tomu i prostredie s nadmernou výchovou a prehnanou starostlivosťou o dieťa. Výsledkom takejto výchovy je nesamostatnosť spojená s deformáciou života dieťaťa. Ani prípady negatívneho vplyvu ulice kamarátstva spolužiakov, nie sú ojedinelé."¹⁶

Dovolíme si tvrdiť, že pri vytváraní sociálne znevýhodneného prostredia majú do určitej miery podiel všetky vymenované skutočnosti. Myslíme si, že k všetkým uvedeným skutočnostiam v súčasnej dobe môžeme prirátat' aj čas.

¹⁴ Jusko, A.: Výtvarný prejav detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. In.: Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, UPJŠ — PdF Prešov 1996, str. 45.

¹⁵ Jusko, A.: Výtvarný prejav detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. In.: Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, UPJŠ — PdF Prešov 1996, str. 45.

¹⁶ Havran, J.: Pedagogika Úvod do štúdia, Košice, UPJŠ Košice 1992, str. 54.

„Čas, bez ktorého výchova v rodine nie je možná. Čas, v ktorom je priestor na výmenu informácií, odkrývanie človečenstva, podávania pomocnej ruky, prijímania rád, ľudského pohľadania a úprimného napomenutia.“¹⁷

Celý „civilizačný proces rýchlo zasahuje do rodinnej štruktúry a medziľudských vzťahov. Nesmieme sa preto nechať vývojom zaskočiť, ale zavčasu predchádzať nedostatkom, ktoré vznikli nesprávnou výchovou detí zo sociálne znevýhodneného prostredia.“¹⁸

Veľká váha zodpovednosti je po zistení všetkých týchto okolností na pedagogickom pracovníkovi. On sa musí snažiť pomôcť tmiť a odstraňovať negatívne vplyvy, ktoré vznikli pri výchove v sociálne znevýhodnenom prostredí.

„Vychovávateľ detí zo sociálne znevýhodneného prostredia musí byť: lekár, psychológ, pedagóg a kňaz v jednej osobe! Inak povedané, v oblasti zdravia sa radí s lekárom, ale musí rešpektovať medicínske hľadiská, v oblasti poznania osobnosti a jej dynamiky sa radí s psychológom, ale aj sám je psychopedagógom, ktorý pozná osobnosť a jej vývoj, ďalej musí byť vychovávateľ a edukátor v tom zmysle, že pozná zákonitosti učenia sa a najmä, sociálneho učenia a nekladie dôraz na vedomosti, ale na rozvoj poznávacích a mimopoznávacích funkcií osobnosti. A napokon musí byť humanista, kňaz, ktorý vlieva človeku nádej, že môže byť lepšie.“¹⁹

¹⁷ Portík, M.: Sociálna determinácia výchovy detí z málopodnetného prostredia. Naša škola, II. 1998/99, č. 7, str. 6.

¹⁸ Daňo, J.: Mravný rozvoj Rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. In: Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, UPJŠ — PdF v Prešove 1996, str. 135.

¹⁹ Zelina, M.: Výchova detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, In: Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, UPJŠ — PdF v Prešove 1996, str. 16.

2. SOCIALIZÁCIA

Termínom socializácia označujeme zložitý proces, ktorý tvorí dôležitú súčasť života spoločnosti i života jedincov. Je to proces „zospoločenš'ovania“ človeka, jeho kultivácie v sociálno-kultúrnom systéme, Samotným zrením by sa človek nestal tým, čo psychológia označuje osobnosťou. Až prispôbením sa sociálnym podmienkam, realizujú sa tie ľudské vlastnosti, ktoré človek musí mať, aby sa stal plnohodnotným členom určitého spoločenstva.

Socializácia je chápaná ako proces, v priebehu ktorého sa z organizmu, ktorý je ovládaný v podstate biologickými zákonmi, vyvinie ľudský jedinec, ktorý sa vo svojom prostredí dokáže dobre orientovať, realizovať stanovené ciele, nadväzovať mnohoraké vzťahy, ktorý dospeje k uvedomeniu seba samého.

Ak sa jedinec prispôbuje prostrediu a povahe malých sociálnych skupín, ku ktorým má pozitívny sociálny, citový a ideový vzťah označujeme to ako socializáciu špeciálnu.

Pri socializácii všeobecnej ide o osvojovanie si kultúry danej spoločnosti, interiorizovanie v jej duchovných prvkoch, získavanie návykov v používaní návykov jej materiálnych prvkov. Dieťa si osvojuje reč svojho národa, jesť určité typy jedál, správať sa určitým spôsobom v rôznych sociálnych skupinách, ale tiež pociťovať určité apetencie a averzie, mať určité tendencie, ktoré sú príznačné pre dieťa žijúce v určitom kultúrnom prostredí. Dieťa sa učí od okamžiku narodenia tým, že sa prispôbuje vonkajšiemu prostrediu. Dieťa učíme základným kultúrnym a hygienickým návykom, verbálne komunikovať, postupne chápať svet okolo seba, poznať význam a funkciu jednotlivých vecí, význam symbolov, rozoznávať základné hodnoty.

Socializácia špeciálna - uskutočňuje sa v rámci medziludských vzťahov, ktoré sa utvárajú v malých skupinách. Dieťa sa v nich identifikuje s osobami, s ktorými najčastejšie prichádza do styku, osvojuje si určité vzorce správania, ktoré sú mu skupinou systematicky vštepované.

Socializačný pochod je v podstate učením v najširšom slova zmysle, a to učením v sociálnych situáciách.

Prvá stránka socializačného procesu, ktorou si dieťa osvojuje sociálne skúsenosti, je charakteristikou toho, ako pôsobí prostredie na človeka. Jeho druhá stránka charakterizuje

Pôsobenie človeka na prostredie, ktoré sa odohráva prostredníctvom činností.

Interakcia ľudského organizmu so sociálnym prostredím má v podstate charakter sociálneho učenia. Sociálne učenie sa realizuje v užšom i širšom sociálnom prostredí a prebieha v relatívne dlhom, presne vymedzenom časovom intervale. Ide tu o formovanie zvláštnych, pomerne zložitých sociálnych foriem správania. Zahŕňa nielen osvojovanie sociálnych skúseností, sociálnych zručností a návykov, motívov, postojov, záujmov, ktoré sa uplatňujú v interakcii s druhými ľuďmi a spôsobilosti riešiť problémy.²⁰

Z uvedeného vyplýva, že problém socializácie jedinca je proces veľmi zložitý, dlhodobý a mnohostranne podmienený.

Negatívne vplyvy socializačného systému

Nie každá socializácia vytvára optimálne podmienky pre rozvoj dieťaťa. Rýchly ekonomický a hospodársky rozvoj spoločnosti neprináša len uľahčenie a zefektívnenie pracovnej činnosti, ale aj negatívne dôsledky na psychiku ľudí, prejavujúce sa v narušení optimálnej harmónie vzťahov na pracovisku i v rodine, ktoré sa nezaobídu bez negatívneho vplyvu na celkový vývoj detí.

Nevhodné, neurotizujúce prostredie

Dieťa je obklopené prostredím bohatým na konflikty, hrubosť, násilie. Udalosti, ktoré sa okolo dieťaťa odohrávajú, dieťa nie je schopné psychicky stráviť, tak že sa s vyrovnáva formou najrôznejších porúch, často na hraniciach psychickej normality.

Neúplná rodina

Počet neúplných rodín je značný a v súčasnosti je tendencia ich neustáleho narastania. Hlavnou príčinou je rozvod mimomanželské narodenie dieťaťa, vzácnejšie úmrtím jedného z rodičov. Často sa vyskytuje aj tzv. skrytá neúplnosť rodiny, kedy dieťa v skutočnosti žije s obidvoma rodičmi, ale jeden z nich sa nevenuje ani rodine, ani dieťaťu, nepozná problémy rodiny, ani dieťaťa, neprežíva s rodinou ani jej radosti.

Neúplná rodina však môže dieťaťu poskytovať kvalitné podmienky pre jeho rozvoj, ak ten kto dieťa vychováva, je človekom plnohodnotným. V istých vekových obdobiach napriek neúnavnej starostlivosti jedného z rodičov, bude dieťaťu chýbať

²⁰ Drotárová, E. a kol.: Pedagogická a sociálna psychológia. Prešov, UPJŠ Košice 1995, str. 56.

druhý rodič, ako identifikačný model, zvlášť, keď napr. žije matka so synom, alebo otec s dcérou.

Deti z neúplných rodín majú často sťaženú pozíciu vo vrstovníckych skupinách, školskej triede, kde nevyberanými spôsobmi niektorí spolužiaci im túto neradostnú skutočnosť dávajú najavo.

Časový stres, časová tieseň rodičov

Mnoho mladých rodičov trápí sústavná časová tieseň spôsobovaná získavaním kvalifikácie lebo jej permanentným zvyšovaním. V priebehu dňa si nenájdu vymedzenú chvíľku, kedy by sa venovali iba svojmu dieťaťu, spoločnou hrou spoločnou činnosťou. Deti, ktorým sa rodičia dostatočne nevenujú, často si ich pozornosť vynucujú nevhodným, v rodine nežiaducim správaním, ale rozhodne dosiahnu pozornosť rodiča.

Nevhodné vzory

Žiaľ, často najnevhodnejšími vzormi pre svoje deti bývajú samotní rodičia. V niektorých prípadoch sú to aj také negatívne vzory, ako je alkoholizmus, z neho často vyplývajúci zlý vzťah k práci, častá absencia na pracovisku, prípadne fluktuácia, niekedy končiaca až kriminálnymi prejavmi rodičov.

Zlými vzormi môže byť aj širšie prostredie, starší kamaráti, dospievajúci súrodenci, ktorých rodičia nedokážu ovplyvniť. Ďalej dieťa sa so zlými, nevhodnými vzormi, ktoré môžu ovplyvňovať postoje i prejavy, môže stretávať aj prostredníctvom televízie, buď sledovaním nevhodných programov, pre tú, ktorú vekovú detí, alebo dieťa z negatívnych „hrdinov“ si vytvára svoje vzory, ktorých správania potom preberá.

Nedostatok rozmanitosti činnosti

Dieťa pre svoj zdravý vývoj sa potrebuje realizovať v najrôznejších druhoch činností. Naopak zúženie spektra činnosti môže viesť k značnej deformácii vývoja, napr. jednostranná predčasná intelektualizácia dieťaťa vedie k precitlivenosti len na niektoré druhy situácií a k neschopnosti, prípadne malej odolnosti voči telesným záťažiam, alebo naopak, voči záťaži intelektuálnej.

Túto jednostrannosť často podmieňuje prostredie, v ktorom dieťa vyrastá, napr. centrum mestá s malými, prípadne žiadnymi možnosťami realizovania činností v prírode a pod., prípadne celková tendencia výchovy rodiny, podľa vlastného zamerania rodičov, či už na výlučne, alebo prevažne intelektuálnu činnosť, alebo na fyzickú prácu.

Nedostatok estetických a emocionálnych podnetov

Mnoho rodín venuje materiálnemu zabezpečeniu chodu domácnosti mimoriadnu pozornosť. O týchto problémoch sa v rodinách najčastejšie komunikuje, ako aj zameriava činnosť rodín. Dieťa však harmonický rozvoj potrebuje okrem materiálneho zabezpečenia tiež dostatok príležitostí prejavíť svoje city, rozvinúť vo svojich predstavách a fantázií to, čo chcelo prežiť, ale neprežilo, upraviť si svoje najbližšie prostredie podľa svojich predstáv, čo aj na krátku dobu. Dieťa tu nachádza svoju životnú rovnováhu, realizuje svoju fantáziu.

Nedostatok režimu

Každá sociálna skupina, zložená hoci aj len z dvoch členov, pre svoje fungovanie potrebuje istý poriadok, režim, ktorý zúčastnení budú rešpektovať a dodržiavať. Tak je tomu aj v rodinách. Dieťa, ako aj rodičia, v dobre fungujúcej rodine musia poznať pravidlá, ktoré v danej rodine platia. Poznanie týchto pravidiel a ich dodržiavanie, dáva jej členom pocit pevného a spoľahlivého poriadku, ktorý poskytuje bezpečie a istotu a je významným momentom utvárania charakterových vlastností.²¹

2.1 Výchova

„Výchova je zložitá komplexná ľudská činnosť, špeciálne organizovaná s dosahom na zmeny v telesnom a duševnom vývin jednotlivca a v jeho správaní.“²²

Podľa O. Baláža je „výchova istým druhom sociálneho správania a súčasne aj sociálnym vzťahom. Je to historická kategória, ktorá má procesuálne funkcionálne a štrukturálne aspekty. Výchova ako sociálna kategória sa prejavuje ako činnosť, ktorú vykonávajú ľudia zúčastnení na procese výchovy — učitelia a žiaci, rodičia a deti, kolektívy a jednotlivci a pod.“²³

Výstižnou definíciou je aj tvrdenie, že „výchova je cieľavedomé uvedomelé, zámerné a plánovité utváranie osobnosti človeka podľa určitých vopred prijatých vzorcov, alebo cieľov, ktoré sa realizujú v intenciách spoločenských záujmov a potrieb.“²⁴

²¹ Gáborová, L.: Sociálna psychológia pre učiteľov. Prešov, UPJŠ — PdF Prešov 1994, str. 60.

²² Havran, J.: Pedagogika — Úvod do štúdia. Košice, UPJŠ Košice 1992, str.36.

²³ Baláž, O. a Kol.: Výchova, činnosť, spoločenské prostredie. Bratislava, VEDA 1987, str. 38-39.

²⁴ Rozmanová, H.: Pedagogika pre rodičov. Martin, OSCETA 1988, str. 25

„Výchova je cieľavedomé, zámerne, sústavné a organizované formovanie osobnosti človeka.“²⁵

Z vyššie uvedených definícií vyplýva, že výchova je základnou podmienkou na pretvorenie prirodzených vlôh v reálne vedomosti a vlastnosti dieťaťa. Je stálou funkciou ľudskej spoločnosti.

Pojem výchova

Pojem výchova je v našej pedagogickej literatúre interpretovaný nejednotne. V najširšom slova zmysle pod výchovou rozumieme špecifickú prípravu človeka na začlenenie sa do systému sociálnych úloh ekonomickej a výrobnjej oblasti, spoločensko-politickom, kultúrnom a osobnom živote, Takto chápaná výchova obsahuje:

- prípravu jedinca pre rôzne sociálne roly v oblasti pracovnej aktivity, voľného času, rodinného a spoločenského života,

- rozvoj psychických a fyzických stránok jedinca

- rozvoj jedinca vo všetkých oblastiach kultúry, vedy a techniky, náboženstva, práva, morálky, politiky, športu.

V súvislosti s tým hovoríme o cieľovom programe rozvoja osobnosti.

Výchova v užšom slova zmysle je zameraná na reguláciu vplyvov, ktoré formujú osobnosť. V tejto súvislosti je tiež možné hovoriť o rôznych prístupoch k výchove z hľadiska biológie, sociológie, psychológie, pedagogiky a pod. Napr. S. M. Larson chápe výchovu ako socializačný proces, ktorý prebieha formou komunikácie medzi tým, kto normy podáva a tým, kto ich prijíma. Jeho hlavný cieľ vidí v dosiahnutí harmónie medzi osobnosťou a realitou, pričom ide o realitu z pohľadu vychovávateľa.“²⁶

Výchova je základným pojmom v pedagogickej praxi. Súčasne patrí k najzložitejším procesom v ľudskej spoločnosti. Závislosť výchovy na spoločnosti vyplýva z jej ľudskej podstaty. Človek myslí a koná v intenciách spoločnosti, v ktorej žije.

Výchova má niekoľko spoločných znakov. Prvým znakom je, že sa jedná o typicky ľudskú činnosť. Neexistuje v ríši zvierat. Druhým znakom je zámernosť výchovného pôsobenia. Táto sa prejavuje v cieľavedomom rozvoji osobnosti, utváraní jeho vzťahu k vonkajšiemu svetu a rozvoji jeho vnútorných stránok. Ďalším znakom

²⁵ Opravilová, E. a kol.: Pedagogika, Bratislava, SPN 1989, str. 36.

²⁶ Kominarec, I.: Funkcia mimoškolských zariadení pri výchove prosociálnosti. 1n.: Výchova a vzdelávanie detí zo sociálne znevýhodneného prostredia. Prešov, UPJŠ — PdF v Prešove 1996, str. 92.

výchovy je aktívny vzťah človeka k spoločnosti, v ktorej sa nachádza. V procese tohto aktívneho vzťahu človeka ku svetu dochádza k humanizácii jedinca a celej spoločnosti. Čím vyspelejšia a demokratickejšia je spoločnosť, tým je aj výchova náročnejšia a zložitejšia.

V procese výchovy sa stretávame s 2 druhmi výchovného pôsobenia na človeka:

- funkcionálne — nezámerné vonkajšie vplyvy životného prostredia, vnútorné neuvedomelé sebautváranie životnými skúsenosťami, vrozenými vlastnosťami,
- intencionálne — zámerné, vonkajšie výchovné pôsobenie, vnútorná sebvýchova, uvedomelé sebautváranie. Obidva druhy pôsobenia sa v praxi prelínajú. Neexistuje čisté pôsobenie jedného druhu.

2.2 Výchovné ciele

Každá ľudská činnosť smeruje k určitým cieľom. Ak táto činnosť má byť efektívna a priniesť dobré výsledky, musí sa odvíjať podľa určených plánov. To platí i pre tak zložitú a náročnú činnosť akou je výchova. Výchovné ciele dávajú činnosti vychovávateľa, ale i vychovávaného, jasný smer, perspektívu a tvorivý charakter. Ciele výchovy môžeme odvodiť zo súčasných (i budúcich) potrieb spoločnosti, potrieb jedinca alebo spojením oboch hľadísk. Preto hovoríme o objektívnej podmienenosti cieľov výchovy. V našej práci rešpektujeme východiská, ktoré pri vymedzovaní cieľov výchovy berú do úvahy tak potreby spoločnosti ako i potreby jedinca. Zároveň si musíme uvedomiť, že výchovné ciele sú vždy vyjadrením určitého ideálu, ktorý obsahuje požiadavky a predstavy o tom, čím by sa mal človek, člen určitej spoločnosti vyznačovať. Ak chceme objektívne vymedziť ciele výchovy, nemôžeme vychádzať z jednostranných koncepcií výchovy, ale snažiť sa o čo najoptimálnejšie skĺbenie jednotlivých východísk. Preto pri vymedzovaní cieľov výchovy musíme brať do úvahy nasledujúce kategórie: spoločenské požiadavky, možnosti spoločnosti, možnosti človeka, perspektívy človeka, medze spoločnosti a človeka.

Výchova z nášho hľadiska by mala smerovať k harmonickému rozvoju osobnosti, pričom ide o rozvoj rozumovej stránky človeka, jeho emocionálnej stránky, vôle, charakteru, schopnosti, zručnosti, návykov, motivácii, spôsobov konania, názorov, presvedčení, hodnotových štruktúr, celého systému konania a správania. Pre každodennú prácu vychovávateľa však nestačí iba vymedzenie všeobecných cieľov

výchovy. Tieto musíme ďalej konkretizovať a etapizovať do polohy čiastkových cieľov. Len tak sa môže všeobecný cieľ stať regulujúcim princípom konkrétneho každodenného výchovného pôsobenia.

Výchovné ciele — podmienky realizácie cieľov

Výsledky výchovného pôsobenia závisia od mnohých činiteľov, ktoré podmieňujú a ovplyvňujú proces výchovy. Tieto podmienky pre lepšiu názornosť môžeme rozdeliť do troch skupín:

- biologické — fyziologické predpoklady, dedičné vlastnosti, biologické prostredie a iné. - psychické — intelektuálne schopnosti, temperament, vôľa, charakter a iné.

- sociálne — atmosféra doby, spoločenský, politický, ekonomický stav, rodinné prostredie, širšie spoločenské prostredie a iné.

Výchovný proces je dlhodobý, dotýka sa jedinca počas celého života. Preto sa na tomto procese okrem rodiny a školy podieľa i rad ďalších činiteľov.²⁷

2.3 Podmienky výchovy

Vonkajšie a vnútorné podmienky výchovy

Výchova sa vždy realizuje za istých podmienok, ktoré ovplyvňujú nielen jej priebeh, ale aj výsledky. Podmienky výchovy sú dané úrovňou života a životného prostredia vychovávaných i vychovávateľov, teda tým čo tvorí východisko pedagogických snáh. Výchova sa daným podmienkam nielen prispôsobuje, zároveň ich vytvára. Výchova, ktorá sa len prispôsobuje daným pomerom, neplní svoje hlavné poslanie. Pravú výchovu charakterizuje viac úsilie o prekonávanie dosiahnutej úrovne života, než tendencie prispôbovať sa daným pomerom. Podmienky za ktorých výchova prebieha, rozdeľujeme na vnútorné (endogénne) a vonkajšie (exogénne). Pod vnútorné podmienky zahrňujeme vekové zvláštnosti, skúsenosti, jeho hodnotovú orientáciu, temperament i ďalšie duševné predpoklady: schopnosti, vlastnosti, záujmy, sklony a iné. Medzi vnútorné podmienky môžeme do istej miery zaradiť aj vlastnú aktivitu jednotlivca a jeho prístup a vzťah k vonkajšiemu pôsobeniu.²⁸

²⁷ Kominarec, I. a kol.: Základy pedagogiky Vybrané pedagogické problémy. Prešov. UPJŠ v Prešove 1994, str. 22-25.

²⁸ Havran, J.: Pedagogika Úvod do štúdia, Košice, UPJŠ Košice 1992, str. 107.

Vonkajšie podmienky výchovného procesu

Výchova sa realizuje vždy za určitých vonkajších podmienok, ktoré pedagóg pri organizácii výchovnej práce musí brať do úvahy, pretože aj vonkajšie podmienky do značnej miery ovplyvňujú výchovné výsledky. Vonkajšie podmienky výchovy veľmi úzko súvisia s takými faktormi a činiteľmi pri rozvoji osobnosti ako je prostredie spoločenské i prírodné, rodina, škola, detské a mládežnícke organizácie, detské skupiny a i., ktorých pôsobenie je jednako intencionálne ale i funkcionálne. Tieto druhy pôsobenia, ktoré v sebe zahrňujú množstvo vplyvov a podnetov rôznej intenzity nemožno chápať izolovane, ale vždy c dialektickej spätosti, pretože sa prelínajú, vzájomne dopĺňajú, alebo kompenzujú.

Dôležitou podmienkou vo výchovnom procese sú sociálne podmienky. Miesto a postavenie žiaka, jeho sociálne vzťahy k dospelým, k súrodencom, k spolužiakom a vrstovníkom sú dôležitou podmienkou rozvoja každého jednotlivca. Tieto sociálne vzťahy vytvárajú pre jednotlivca jeho sociálnu situáciu, ktorá do istej miery podmieňuje (determinuje) jeho situáciu. Žiak je začlenený do rodiny, je viazaný mnohými zväzkami s rôznymi skupinami. Dospelý človek je najviac ešte zaradený do určitého povolania a vykonáva rôzne spoločenské činnosti. Tieto sociálne zväzky a spoločenské činnosti (funkcie) na jednej strane môžu výchovu a vzdelanie motivovať pozitívne, na druhej strane môžu však do nej rušivo zasahovať (svojimi názormi, postojmi a životnými stereotypmi, ktoré sú v rozpore s výchovnými zámermi, i svojimi časovými nárokmi a nárokmi na fyzické a psychické sily jedinca).²⁹ Výchova v živote človeka má veľmi dôležité miesto. Je najlepšou cestou k náprave spoločenského zla, ako i cestou k rozkvetu všetkého dobého v človeku. Preto je potrebné čo možno najviac predĺžiť to obdobie v živote človeka, kedy sa vzdeláva a vychováva.

2.4 Bývanie

Väčšina Rómov Cigánov býva v búdach, resp. chatrčiach z dreva a hlíny. Osady sa nachádzajú väčšinou na okraji obce v blízkosti lesa a vodných tokov. Úroveň bývania je veľmi nízka, lepšie povedané úbohá. Veď aké môže byť bývanie v chatrči o rozmeroch 3x3 m s podlahou s udupanej hlíny, v ktorej sa tiesni 8-15 ľudí? A ako to asi vyzerá v rómskej kolibe, keď do nej nazriete za skorého rána? V prvom rade vás cúvne náraz ťažkého zápachu. A dnu to vyzerá nasledovne: Rodičia spia na jedinej

²⁹ Havran, J.: *Pedagogika Úvod do štúdia*, Košice, UPJŠ Košice 1992, str. 109.

posteli, ktorá sa tam nachádza, pri nohách im spia traja najmenší, ďalší členovia rodiny spia na podlahe na handrách do hviezdy nohami k sebe. Prikrývku majú jedínú a to buď starú perinu alebo nejaké deky, prípadne vrchné oblečenie. Okrem spomenutej postele sa tam ešte nachádza malá piecka, stolík, polica v lepšom prípade skriňa, no a v rohu tróni televízor s video a hi-fi technikou. Prístupové cesty, resp. chodníky ako aj okolie chatrčí je ušpinené odpadkami a výkalmi, našťapovať musíte veľmi opatrne, aby ste nešľapli do "rozložených mín". Veľmi zlé to vyzerá po daždi alebo na jar, keď sa začína topiť sneh. Keď sme ich kriticky oslovili, prečo si chodníky nevyložia plochým pieskovcom, ktorého je na okolí dostatok, tak sme dostali odpoveď: "Nemáme fúriky!" a len pár dní predtým chodili po dedine a ponúkali fúrik na predaj. Záchody poskytnuté samosprávou nemali dlhú životnosť. Kovové boli odnesené do zberných surovín, drevené poslúžili, v čase núdze s palivom, na ohrev. Samospráva sa im snaží vychádzať v ústrety, ale je to príliš náročné, hlavne po stránke ekonomickej. Pre príklady nemusíme ísť ďaleko. Stačí trocha zalistovať v minulosti, aké aktivity v oblasti bývania Rómov vyvinuli samosprávy miest a obcí len vo východoslovenskom regióne. Neslávne známe sídlisko Luník 9 v Košiciach, Sídlisko —Stará tehelňa v Prešove, ktoré boli v priebehu veľmi krátkeho času po odovzdaní do užívania, zničené na nepoznanie. Aj v ďalších obciach a mestách to nedopadlo o nič lepšie. Samotní Rómovia musia zmobilizovať svoje sily a začať so systematickým zveľaďovaním svojho životného prostredia. Zatiaľ je to na úrovni nastavenej dlane, bez patričnej odozvy urobiť pre seba niečo užitočné.

2.5 Stravovanie

Napriek starostlivosti štátu o Rómov poskytovaním sociálnej podpory a ďalších výhod vo forme rôznych bonusov (napr. školské desiaty za symbolickú cenu), očakávaný efekt sa dostavuje veľmi pomaly. Hospodárenie s rodinným rozpočtom je z pohľadu nás „gádzov“ veľmi nezodpovedné, ba hraničiace s hazardom. Máme o tom hodnoverné informácie priamo od zúčastnených strán podieľajúcich sa doslova na samozníčení jednej z nich. Uvedieme to na príklade: V čase vyplácania sociálnych dávok si drvivá väčšina Rómov dopraje. Sú to hody, kde nesmie chýbať veľa mäsa, údenín a alkoholu, lepšie povedané potoky alkoholu. Je to bohapustá obžieračka, kde aj psy majú toho po krk a ohňujú nos nad pohodenu klobásou. Keď pri takomto hodovaní je nálada na vrchole, vtedy nastúpia provokatéri a ponúkajú špeciality. Jednou takou špecialitou je aj zabíjačka na cigánsky spôsob, keď prasa o váhe 60 —

70 kg kúpi dotýčny vyprovokovaný za 700 €. Je samozrejmosťou, že prasa je zjedené na posedenie. Na druhý deň po čiastočnom vytriezvení nastúpi tvrdá realita — otec dvanásťčlennej rodiny sa dostal, pre chvíľkové potešenie z jedla, do veľkých dlhotrvajúcich ťažkostí pri splácaní dlžoby. Podmienky splácania takýchto pôžičiek sú veľmi tvrdé a oboma stranami rešpektované. Nastáva tvrdý dopad na celú rodinu, hlavne však na malé deti, ktoré v prvom rade pociťujú nedostatok. Po takýchto stresových situáciách dochádza k hľadaniu východísk. Jednou z nich je aj konzumácia kadavérov, mäsa psov a mačiek, ktorá je pre nich samozrejmosťou. Cez všetky zákazy Rómovia po niekoľkých dňoch aj týždňoch vyhrabú zakopané uhynuté zvieratá a tie jedia upravované podľa svojej receptúry. Je to východisko z núdze alebo normálne stravovacie návyky? Pravdepodobne to druhé je pravdou. Pri otázke, ktorú sme položili niekoľkým Rómom, či sa nehnusia jesť zdochliny, psov a mačky — vysmiali sa nám: "Vy gadžovia neviete čo je dobré!"

2.6 Mravný život Rómov

Pravdepodobne, amorálne správanie Rómov má korene v dávnej minulosti, keď len tak pre nič za nič by ich nebola svetská a cirkevná vrchnosť v minulosti tak tvrdo trestala. Je to asi genetická záležitosť. Veď napríklad voľná láska medzi cigánmi, krvismilstvo rodičov s deťmi (potvrdili to aj nedávne mediálne správy), nie je nič nezvyčajné, alkoholizmus a bitky sú na dennom poriadku. V posledných desaťročiach cigánky rozprestrelí sieť prostitúcie aj medzi belochmi, najmä medzi naivnými prichádzajúcimi do kúpeľov a do turistických oblastí, ktorí si potrpia na exotické krásy. Darí sa im pri tom veľmi dobre. Keď sme neveriacky krútili hlavami nad tvrdením Rómov, že ich ženy chcú gádzovia, tí sa kľaciačky dušovali, že je to pravda — gádzovia pre ne posielajú autá a oni sú na to veľmi hrdí, že sa ich ženy gádzom páčia." Nuž, proti gustu žiadna dišputa !" Nie je zriedkavým javom u Rómov prisvojovanie si cudzej veci alebo majetku. Je známy prípad aj z médií o devastácii rodinných domov, hospodárskych stavieb a plienení lesov v regiónoch Zemplína, Šariša a Spiša. Je zarážajúce, aký názor majú Rómovia na privlastňovanie si cudzej veci, napríklad: "Čo Róm chytí do rúk to už nepustí, to je už jeho." Sú známe niektoré výroky aj z televízie, keď majiteľka nehnuteľnosti prichytila Rómov pri krádeži dreva z krovu rodinného domu: "Či sa nebojíte Boha okrádať chudobnú ženu a ničiť jej strechu nad hlavou?" dostala odpoveď: "Teta, však On je vysoko On nás nevidí!" a mnohé iné, skoro pikantérie. Výjazdy Rómov za čerstvým mäsom do dvorov chovateľov, či už domácich,

alebo v okolitých dedinách sa stali pre nich „národným športom“. Vtrhnúť do maštale v nočných hodinách, na mieste poraziť ošípanú, rozštvrtiť ju a naporciovanú odniesť, je pre nich samozrejmosťou. Problém im nerobí ani likvidácia rožného dobytká. Je mnoho prípadov, keď chovateľovi odviazali od valova kravu alebo jalovicu, odviekli do hlbokého lesa, tam ich rozštvrtili a ako batožinu priniesli do svojich domovov. Len nedávno sa prehnala médiami správa o tom, ako bol majiteľ psa zavraždený pri jeho ochrane. A to nie je prvý prípad, keď majiteľ, či už zvierat alebo iného hnutelného alebo nehnuteľného majetku, bol ohrozovaný na živote pri ich ochrane.

V úvode diplomovej práce sme spomenuli, že v obci Chminianske Jakubovany bolo celkom slušne fungujúce hospodárstvo, ale len približne do roku 2000, pokiaľ sa doňho nepustili Rómovia. V priebehu dvoch rokov zlikvidovali 26 hospodárskych objektov, vrátane technológie. Vyčíslená škoda predstavuje niekoľko sto miliónov, o prácu prišlo niekoľko desiatok ľudí, vrátane samotných Rómov. Keď sme im položili otázku: "Ako si môžete dovoliť ničť štátny majetok?! Dostali sme odpoveď: "Však aj my sme štátni, to všetko patrí nám!" Odkiaľ pramení tá ich neuveriteľná drzosť?! Jednou z pravdepodobných príčin nerešpektovania zákonov bude aj to, že v nápravnoýchovných zariadeniach je taká úroveň prevýchovy, že sa na ňu doslova tešia. Poniektorí z nich sa k tejto problematike vyjadrili, v tom zmysle, že je im tam lepšie, majú postarané o teplo, jedlo a strechu nad hlavou, nemajú strach pred trestnou zodpovednosťou. Polícia vypátra vinníkov, súdy ich odsúdia, ale náhrada škody je v nedohľadne. Aké zákonné opatrenia bude treba prijať na to, aby sa v Rómoch prebudilo primerané právne vedomie? Bude to iste neľahká úloha pre legislatívu nielen v SR, ale aj pre celú EÚ.

2.7 Segregácia a marginalizácia — jej prekonávanie

Čo vlastne marginalizáciu a segregáciu spôsobuje? „Marginalizáciu a segregáciu, tzv. odsúvanie na okraj, môže spôsobovať niekoľko faktorov:

- odlišný životný štýl jednotlivca alebo skupín,
- vnímať rozdielnosti — byť "iný" v spoločnosti, ktorá má výhrady k rozdielnosti,
- byť videný ako vymykajúci sa z noriem spoločnosti,
- byť v spoločnosti považovaný za člena skupiny, ktorú možno kolektívne obviňovať z kriminality, anisociálneho správania atď.

Takéto skúsenosti majú určité menšinové etnické skupiny. Je však mnoho ďalších prípadov, tak jednotlivcov ako aj u skupín, ktorí tiež zažívajú odsúvanie na

okraj. Jednotlivci hlavne z dôvodu nechcenia zapadnúť do očakávaní spoločnosti, ale oveľa častejšie sa jedná o skupiny, ktoré sú segregované preto, lebo sú okolím vnímané ako „iné“. Takýmto fenoménom dnešných dní je okrem marginalizovaných rómskych osád aj bezdomovectvo, ktorého členovia sa v prevažnej miere grupujú z radov pôvodného obyvateľstva.

Segregácia však nie je len niečím, čo si sami ľudia navzájom uštedrujú, je to vec, ktorú spôsobuje spoločnosť — a my všetci sme členmi tejto spoločnosti. Často je pre vládu priťažké postarať sa o efektívnu zmenu. Skutočnosť je však taká, že nie každá politika sa dá uplatniť na zásade „jedna miera pre všetkých“.

3. RODINA

3.1 Charakteristika a funkcie rodiny

Malé skupiny sú hlavným terénom socializácie, cez ne prenikajú vplyvy širších okruhov centier a kultúrneho prostredia a tým odovzdávajú jednotlivcovi hodnoty, normy a vzory správania. Na rozvoj osobnosti dieťaťa vplýva predovšetkým rodina — rodičia a súrodenci. Rodina je malá prirodzená spoločenská skupina, v ktorej hlavnú úlohu hrajú matka a otec, je to relatívne trvalý celok. Podliehajú dynamickým premenám súvisiacim hlavne s priebehom života jednotlivcov, ktorí ju tvoria, opiera sa o zaužívané spoločenské tradície a vytvára svoje vlastné. Rodičia by mali začať s výchovou najskôr u seba. „Skôr ako začnete vychovávať svoje deti, zhodnoťte svoje vlastné chovanie“, zdôrazňuje a.s. Makarenko v knihe O výchove detí v rodine. „Vaše vlastné chovanie je najdôležitejšie. Pre dieťa má veľký význam to, ako sa obliekate, ako hovoríte s druhými ľuďmi a o nich, ako sa radujete alebo trápíte, ako sa chováte k priateľom a nepriateľom, ako sa smejete, ako čítate noviny. Aj najmenšiu zmenu tónu dieťa vidí alebo cíti, všetky obraty vášho myslenia prenikajú k nemu neviditeľnými cestami a vy to ani nepobádate. Keď ste doma hrubý alebo sa vystatujete, opijate sa alebo, čo je ešte horšie, urážame matku, veľmi tým škodíte svojim deťom. Vychovávate ich zle a nedôstojné chovanie bude mať najhoršie následky.“³⁰ Zásada starých lekárov hovorí: „Venuj pozornosť preventívne, keď musíš pripravovať lieky, môže už byť neskoro“.

Rodina je jediná spoločenská skupina, ktorá má vlastnosti skupiny formálnej aj neformálnej súčasne. Plní úlohy voči svojim členom aj spoločnosti. Má svoju štruktúru určenú systémom spoločenských úloh muža a ženy, otca a matky, syna a dcéry a z toho vyplývajúce usporiadanie vzťahov medzi jednotlivými členmi. Zároveň však má vlastnosti neformálnej skupiny a opiera sa o vzor správania vychádzajúce u obyčaji a tradícii. Rodina plní funkcie:

- reprodukčnú — dáva nových členov nielen vlastnej skupine, ale aj celej spoločnosti,
- Produkčnú — dáva spoločnosti pracovníkov a rozmnožuje jej tvorivé a produktívne sily,
- socializačnú — prejavuje sa nielen vo vzťahu k deťom, ktoré vďaka tomu, že vyrastajú v rodine stávajú sa členmi spoločnosti, ale aj vo vzťahu k manželom, keďže

³⁰ Prchal, J.: Výchove detí v rodinách, Praha, SPN 1968, str. 14.

proces ich adaptácie na manželstvo je procesom socializačným, - Biologickej ochrany poskytuje každodenné služby (strava, udržiavanie čistoty bytu, odevov), stará sa o toho člena rodiny, ktorý sa nemôže sám o seba postarať,

- psychohygienickú, ktorá dáva členom pocit stabilizácie, bezpečnosti, citovej rovnováhy, citovej výmeny, ako aj podmienky na rozvoj osobnosti. Plnením tejto funkcie rodina upevňuje psychické zdravie spoločnosti.

Vplyv rodiny na vývoj osobnosti dieťaťa je mnohoraký, obsahuje celý rad otázok. Všetci autori zaoberajúci sa otázkami vplyvu rodiny na rozvoj osobnosti dieťaťa sa zhodujú v tom, že normatívne pôsobenie rodiny na dieťa je najintenzívnejšie a to od začiatku jeho začlenenia do rodiny. Toto pôsobenie je dôsledkom úplnej biologickej psychickej a sociálnej závislosti malého človečika na prostredí, do ktorého sa narodil.

Možno povedať, že vplyv rodiny zásadne predznamenáva svojím členom, a to najmä tým, že uspokojuje ich rozličné potreby (biologické, ekonomické a psychospoločenské):

- biologické v manželstve sa uspokojujú sexuálne potreby muža a ženy, čo súvisí s reprodukčnou funkciou,

- ekonomické — zabezpečením nevyhnutných materiálnych potrieb,

- biologickej ochrany pričom sa uspokojuje aj potreba starostlivosti a iných, ako aj potreba pocitu starostlivosti,

- rodičovské potreby vychovávať deti — súvisiace so socializačnou funkciou voči spoločnosti, nachádzajú uspokojenie v rámci rodiny,

- emocionálne — pocit lásky a spolupatričnosti, pochopenie, uznanie a úcta, výmena citov a pocit bezpečnosti. V rodine prebieha najintenzívnejšie a najužšie ľudské spolužitie.

Dva základné druhy väzieb, ktoré sa tu utvárajú, tj. väzba medzi manželmi a medzi rodičmi a deťmi, sú v našej kultúre najpevnejšie a najprirodzenejšie. Rodina funguje ako spoločenská inštitúcia, ktorá poskytuje deťom nielen hmotnú, ale najmä citovú a morálnu istotu. Je prvotnou inštitúciou, v ktorej prebieha proces socializácie a výchovy. V oblasti uspokojovania citových potrieb dieťaťa je rodina nenahraditeľná. Usporiadaná rodina poskytuje najoptimálnejšie podmienky na jeho zdravý telesný a duševný vývin. Rodina vplýva na deti buď tým, že ich rodičia alebo súrodenci v súvislosti s opaterou a starostlivosťou o telesný a mravný vývin cielavedome sústavne vychovávajú alebo nepriamo tým, že ich formuje obklopujúce spoločenské prostredie, v ktorom sa veková konkrétna atmosféra odráža na psychike dieťaťa. Atmosféra rodinného prostredia je daná vzájomnými vzťahmi medzi rodičmi a ostatnými členmi

rodiny. Dospelí a rodičia sú pre dieťa vzorom v akomkoľvek konaní. To znamená, že pre dieťa je dôležité, ako sa správajú k sebe, svojim deťom, svojim rodičom, príbuzným a známym, akú majú kultúru a pod. Okrem vplyvu rodičov a súrodencov nemalú úlohu v rodinnom prostredí zohrávajú aj starí rodičia, príbuzní a známi. Rodinné prostredie je základným formujúcim činiteľom starostlivosti rodičov o dieťa, prejavy lásky sú nevyhnutnou podmienkou jeho zdravého vývinu. Pozitívny príklad zo života rodičov je tým najpôsobivejším činiteľom, ktorý formuluje osobnosť dieťaťa.

3.2 Nefunkčnosť rodiny

Rodina nie vždy náležito plní funkcie voči spoločnosti a nie vždy uspokojuje potreby svojich členov.. Vtedy vzniká problém nefunkčnosti rodiny. Zmeny spoločensko — politických a ekonomických podmienok, ale i celový životný štýl. Okrem mnohých pozitív prinášajú aj negatívne dopady na rodinu. Objavujú sa fenomény, ktoré v nás predtým neexistovali, alebo postihovali rodinu v menšej miere. V súčasnosti rapídne stúpa počet detí žijúcich v rodinách, ktoré sú neúplné. Môže ísť už o spomínané neúplné rodiny s nebezpečenstvom rôznej intenzity parentálnej depizivácie, ale aj o úplné rodiny, ktoré majú znaky rodín klinických. Ide napr. o rodiny, kde niektorý z rodičov trpí vážnejšou psychickou poruchou, drogovou závislosťou a pod. Negatívne pôsobí aj nezamestnanosť rodičov aj príliš vysoká pracovná angažovanosť (workoholizmus) rodičov. Zvlášť posledné obdobie sa negatívne prejavilo na poklese životnej úrovne mnohých rodín. Stúpla nezamestnanosť a chudoba s dôsledkami aj vo výchove detí. K už spomenutým fenoménom môžeme prirátať aj množiace sa prípady nezodpovedného prístupu rodičov k plneniu základných povinností starostlivosti o dieťa. Prípady zistenia nedostatočnej starostlivosti o dieťa, o ich výživu a ošatenie sú veľmi časté. Veľmi časté je aj zneužívanie prídavkov na deti, ktoré slúžia predovšetkým na nákup alkoholu a fajčiva.

3.3 Zvláštnosť rómskej rodiny

Ako každá iná aj rómska rodina pozostáva z rodičov a detí, ktoré sa v nej narodia, ale jej typickým znakom je vysoký populačný rast. Počet detí v týchto rodinách sa pohybuje v priemere šesť až osem na jednu rodinu. V mnohých rodinách je to 10-15

detí. Nemalú úlohu tu zohráva aj viacgeneračnosť. Takéto prostredie je málo podnetné pre rozvoj životných, psychických, vývinových a sociálnych potrieb detí.

V rómskych rodinách sa hovorí prevažne rómsky alebo nárečím príslušného regiónu, čo má neblahý vplyv na rečový vývin detí. Len v niektorých rómskych rodinách je jasná povinnosť rodičov k deťom, aj keď deti považujú za poklad, (aj keď čím ďalej je viac jasné, že tým pokladom sú hlavne z dôvodu finančných príjmov zo štátnych dotácií, či už sú to prídavky na deti alebo iné sociálne bonusy). Väčšine rómskych rodičov je potrebné neustále pripomínať rodičovské poslanie a hlavne povinnosti vyplývajúce z právnych noriem o rodine. Iná situácia je pri právnom vedomí využívania svojich práv, tam sa problém pomaly nevyskytuje, tie uplatňujú pre seba a svoje deti, bez výnimky, v plnom rozsahu. Zaplnené detské domovy, v ktorých sú prevažne rómske deti svedčia o tom, že citový vzťah medzi matkou a dieťaťom bol prerušený. Čo je vlastne príčinou toho, že matka dieťa odvrhne? Deti v detskom domove sú prevažne „ľavobočkovia“, to znamená, že nie sú splodené s partnermi pôvodného zväzku. K počiatku dochádza vo väčšine prípadov z dôvodu dlhodobej neprítomnosti partnera (výkon trestu). Ten po návrate odmieta cudzie dieťa a hrozí, že by ho mohol týrať aj zabiť. Preto matka volí cestu umiestnenia v detskom domove. Ďalším, pre rómske rodiny typickým znakom je skoré uzatváranie partnerských vzťahov a to medzi 13-15 rokom veku dieťaťa. Hodnotová orientácia, ktorá vychádza zo základných životných potrieb je iná, nedoceňuje význam výchovy a vzdelávania. Z týchto faktorov vyplýva aj časté zlyhávanie dieťaťa, v príprave na vyučovanie a veľmi časté záškoláctvo. U detí prevláda zvýšená chorobnosť a časté psychické postihnutia. Odlišné sú aj stravovacie návyky, veľa detí je podvyživených.

Živitelia rodín sú väčšinou nezamestnaní a je aj vysoká invalidita. Rómski rodičia sa často správajú v rozpore s platnými právnymi a mravnými normami. Živelná výchova detí a časté podnecovanie do protispoločenského konania je pre nich pomaly samozrejmosťou. V rodinách sa holduje alkoholu a voľnému sexuálnemu životu. Tieto dôsledky môžeme pripísať na vrub spôsobu života Rómov u nás v minulých storočiach. „Špecifický spôsob života rómskych obyvateľov a stav spoločenského vedomia plne odráža ich historicko-spoločenský vývoj. Poznatky myslenia a životné skúsenosti svojich predkov, normy správania, ktoré si vytvorili medzi sebou a aj k ostatnej spoločnosti, s ktorou sa nestotožňovali, ovplyvňujú ich pomalšiu akulturáciu a integráciu. Pre porozumenie podstaty tejto problematiky si treba uvedomiť, že Rómovia prešli iným vývojom ako majoritná spoločnosť a priniesli do širšej spoločnosti aj odlišné tradície, chápanie morálky a hodnôt, z ktorých viaceré sú v rozpore s morálkou,

normami a hodnotami našej spoločnosti. Preto sa niektoré skupiny veľmi ťažko prispôbujú a proces vrastania a začlenenia sa do širšej spoločnosti je u mnohých príslušníkov rómskej populácie oveľa ťažší než sme sa pôvodne nazdávali. Vznikajú u nich obranné mechanizmy, ktorých podkladom bývajú komplexy menejcennosti. Kompenzujú si ich zavše agresivitou, čím sa proces akulturácie ešte viac sťažuje problém spolužitia týchto dvoch rozdielnych, sociálno-kultúrnych štruktúr žijúcich vedľa seba sú aj vzájomné predsudky, ktoré integráciu Rómov sťažujú.³¹ Z toho vyplýva, že najviac doplácajúcim na túto situáciu je rómske dieťa. „Rómske deti sa pohybujú medzi dvoma diametrálne odlišnými svetmi a pohľadmi na život.

Jedno oko v komunite, druhé za jej „múrmí“. Práve tu sa očkuje schizofrénia Rómskej otázky do nastupujúcej generácie - detí sa nevedia rozhodnúť vybrať si a zmätene sa potácajú medzi jedným a druhým svetom. Ich hľadanie naráža na neochotu a stáročnú nedôveru Rómov. Aj drobné zrníčka snáh, zasiate do ich duší, vysychajú ustavičnými návratmi domov do prostredia, ktoré na ne pôsobí ako kyslý dážď. A v ďalší deň sa všetko opakuje a v zmätených očiach detí narastá túžba vedieť, čo je správne, a v konečnom dôsledku vyhrávajú tradičné väzby na rodinu, ako základnú autoritu pre dieťa. A tak šancu zmeniť svoj život premrhajú — nie deti, ale rodičia. V tom sú neoblomní a dôslední. Možno v ničom inom nie tak, ako v nesmerovaní nastupujúcej generácie do šľapaji otcov.³²

³¹ Daňo, J.: Mravný rozvoj rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia, UPJŠ PdF v Prešove 1996, str. 132.

³² Bonislavský, V.: Poskytnime žiakom multikultúrne prostredie, Učiteľské noviny, ročník XLVII, 1997, 4.12., str. 3 .

4. AKTIVITY ŠTÁTU A EURÓPSKEJ ÚNIE V OBLASTI ZAMESTNANOSTI A KULTÚRY V MARGINALIZOVANÝCH RÓMSKYCH OSADÁCH

4.1 Zamestnanosť, podniky na báze sociálneho prístupu — vstup samospráv do oblasti zamestnávania

Súčasná situácia v zamestnanosti Rómov je doslova katastrofálna. V priemere je vykazovaná na úroveň 95-100%. Príčiny a dôsledky sú nám z časti známe a sú predmetom ďalšieho skúmania. Výsledky nám budú pravdepodobne zverejnené v médiách v priebehu najbližšieho obdobia. „Priame prepojenie samosprávy a oblasti zamestnanosti v právnych normách nenachádzame. Keďže samospráve je možno ukladať povinnosti len na základe zákona, zamestnanosť sa javí ako oblasť, o ktorú sa zatiaľ stará prostredníctvom svojich orgánov štát s poukazom na reálny trh práce. Na druhej strane obce aj vyššie územné celky prijali svoje plány hospodárskeho a sociálneho rozvoja, v ktorých sa zaoberajú otázkami ekonomického rozvoja svojho územia. V oblasti plánovania vyjadrujú svoju vôľu participovať na problémoch zamestnanosti.

Druhé prepojenie nachádzame v sociálnej oblasti. V prípade prijatia domovskej príslušnosti bude zrejmé, že obce budú mať povinnosť starať sa o svojich obyvateľov a vytvárať vhodné prostredie zamerané na kvalitu ich života. Starostlivosť o sociálnu sféru prechádza postupne na občiansku spoločnosť, a to najmä na orgány samosprávy.

Tretie prepojenie nachádzame v oblasti zamestnatelnosti, ktorá je úzko spojená s kvalifikačnými ukazovateľmi v nadväznosti na existujúci trh práce. Nezamestnanosť prináša so sebou chudobu a odkázanosť na sociálnu pomoc. Anticipovaný prechod osôb v hmotnej núdzi do zaopatrenia obce, ako aj nové originálne príspevky obcí (príspevok na bývanie, príspevok na aktivačné činnosti) vytvoria tlak na obce, aby hľadali cesty na znižovanie počtu sociálne odkázaného obyvateľstva. Hľadanie ciest na znižovanie počtu nezamestnaných osôb a osôb v hmotnej núdzi sa stane jednou z úloh samosprávy.

V sociálnej politike ako praktickej činnosti obec zastáva dvojaké postavenie:

- je významným subjektom štátnej sociálnej politiky (štát na ňu prenáša časť svojich kompetencií),

- je sociálnym subjektom s vlastnou (komunálnou) sociálnou politikou³³.

Obidve línie sa navzájom prelínajú a líšia sa len v realizačných mechanizmoch. Nástroje sociálnej práce predstavujú špecifický spôsob komunikácie v sociálnej oblasti. Podľa V. Frka a J. Kredátusa (2005, s. 48) v komunikácii činom je dôležitá reciprocita, t j. obojstrannosť chodu hodnôt v interpersonálnych vzťahoch, ktorá môže mať rôzny priebeh. Napríklad pri devalvácii jednej strany odpovedá aj druhá devalváciou. Nevytváranie potrebných nástrojov sociálnej práce, ktoré by umožňovali komunikáciu činom, vyvoláva reakciu druhej strany negatívneho charakteru. Podobná situácia nastáva vtedy, keď sú nástroje sociálnej politiky neadresné a vytvárajú len zdanie či formálne splnenie povinnosti.

Jedným zo záchytných bodov, ktoré umožňujú návrat na trh práce, je budovanie sociálnych podnikov. Mnohí si sociálne podniky mýlia s technickými službami či verejnoprospešnými službami alebo iným typom podniku. Takéto predstavy sú zavádzajúce, lebo otvárajú ideu umelej zamestnanosti a prezamestnanosti bez reálnej potreby trhu práce. Sociálny podnik je otvorenou inštitúciou, ktorá má podobu agentúry sprostredkujúcej krátkodobú prácu. S osobami, ktoré využívajú jeho služby, pracuje aj v smere ich uvedenia do trvalého pracovného pomeru. To je však podmienené získaním pracovných zručností a návykov, ktorý súčasný trh vyžaduje.

Koncepcia sociálneho podniku má rôzne varianty. V prvom rade je ho možné vnímať ako „úrad práce samosprávy“, ktorý zabezpečuje spájanie evidencie záujemcov o prácu v súlade s ich profesijnou identifikáciou (získovanie ich vzdelania, pracovných skúseností, zručností a ďalších informácií, ktoré sú relevantné pre vytváranie databázy pracovných miest) s databázou voľných pracovných miest. Na druhej strane je to spolupráca so zamestnávateľmi, a to v dvoch smeroch:

Po prvé, je to vymedzenie prác, ktoré ponúka obec práve pre evidované osoby. Obec vymedzí časť manuálnej práce pre osoby v hmotnej núdzi. Napríklad výrobu lavičiek, detských ihrísk, ozdobných plôtikov vrátane ich osadzovania, údržbu chodníkov, ciest, zelene, výrobu biomasy. Výhodou je výkon práce v reálnej cene - cene mzdy a odvodov, bez položky zisku, ale aj adresné poskytnutie financií tým rodinám, ktoré sú z trhu práce vyradené. Prioritne budú hradené náklady spojené s bývaním, stravovaním a oblečením. Potrebné je zastaviť nárast dlhov.

Po druhé, sociálny podnik eviduje prehľady krátkodobej práce aj pre iných objednávateľov. Databáza pracovných príležitostí je špecifická tým, že sú prijímané všetky požiadavky na prácu vhodnú pre evidované osoby v hmotnej núdzi. Výhoda

³³ Matulay, S., Matulayová, T. 2004, s. 16

zamestnávateľov (objednávateľov práce) spočíva aj v tom, že vystupujú len ako užívateľskí zamestnávatelia. V tomto smere je vhodné pripomenúť, že objednávatelmi práce môžu byť nielen právnické osoby, ale aj fyzické osoby. Pritom nezáleží na tom, či práca je poskytovaná ako súčasť podnikateľských aktivít alebo ako pomoc pri uspokojovaní súkromných potrieb. Súčasná situácia na trhu práce je taká, že sa znižuje dopyt po nekvalifikovanej práci. Tá je ako súčasť komplexných celkov dodávaná na základe odberateľsko-dodávateľských vzťahov. Sociálne podniky vytvárajú priestor pre tie osoby, ktoré boli z trhu práce vyradené pre ich osobnostné charakteristiky či sociálne patologické formy správania.

4.2 Dotácie v školstve ako jeden z nástrojov podpory inklúzie vo vzdelávaní

Rovnako ako vo väčšine štátov Európskej únie, tak aj v Slovenskej republike sú hlavne deti a mládež vystavené riziku chudoby. V prípade dlhodobu chudobných rodín hrozí riziko medzigeneračného prenosu chudoby. Životy detí sú veľmi významne ovplyvnené okolnosťami života rodičov, akými sú napríklad ich vzdelanie a príjem alebo pracovná pozícia.

Najúčinnjšími nástrojmi prevencie a riešenia budúcej chudoby sú podpora vo vzdelávaní a v prístupe ku kvalitnému vzdelaniu. Vzdelávanie môže byť kľúčovým eskalátorom výstupu zo sociálneho znevýhodnenia. Intervencie však musia byť dobre ciele, správne rozvrhnuté a ich efekty udržateľné. V tejto súvislosti je veľmi zdôrazňovaná úloha predškolského vzdelávania. Okrem predškolského vzdelávania medzi prioritné opatrenia sociálnej inklúzie patria taktiež skorá intervencia (podpora dieťaťa už pri prvých problémoch) a podpora počas školskej dochádzky (po raných a jednorazových intervenčných programoch musí nasledovať priebežná podpora, inak sa ich efekt vytráca; zameranie nevyhnutné na kognitívne aj nekognitívne, osobnostné charakteristiky).

Predchádzanie medzigeneračnej reprodukcie chudoby a podpora prístupu k vzdelávaniu prostredníctvom integrácie detí z rizikových a marginalizovaných skupín do štandardného školského prostredia patrí medzi priority vlády SR. Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR od roku 2004 realizuje podporné dotačné programy vo vzťahu k podpore prístupu detí k vzdelávaniu. Cieľom týchto dotácií je motivovať žiakov z nízkopříjmových rodín k dosahovaniu pozitívnych študijných výsledkov, čo by

im malo zlepšiť šance na ďalšie vzdelávanie na stredných a neskôr na vysokých školách, ako aj umiestnenie na trhu práce, a zvyšovaním rovnosti šancí a prístupu k vzdelaniu predchádzať reprodukciu chudoby z generácie na generáciu. Ide o možnosť poskytovať dotáciu na motivačný príspevok, školské potreby a dotáciu na stravu na základných školách.“³⁴

4.3 Kultúra a jej miesto v spoločnosti — misijná práca v rómskych osadách, komunitné kočovné divadlo, rómske kovácke sympóziu

Kultúrne dedičstvo Rómov nie je dostatočne podchytené. Prenáša sa prevažne ústnym podaním z generácie na generáciu. Až v poslednom období sa rómskej histórii začína venovať odborná verejnosť. „Kultúra je zložitý celok, ktorý zahŕňa rozmanité formy ľudského vedenia a zručností, ako sú poznanie, viera, umenie, právo, morálka, hodnotové systémy, zvyky a obyčaje, čo si človek osvojil počas vývoja spoločnosti. Kultúra zahŕňa tak estetický, etický, sociologický, ako aj ekonomický rozmer ľudského spoločenstva. Predstavuje jeden z najefektívnejších nástrojov, prostredníctvom ktorého je možné vplývať na formovanie vedomia a postojov a tiež na vytváranie a osvojovanie si hodnôt a tradícií. Dobre nasmerované kultúrne mechanizmy vedú k mnohonásobným efektom: poskytujú rôzne možnosti pri utváraní a formovaní osobnosti, využívaní voľného času; predstavujú významný faktor rozvoja služieb, výroby, obchodu a podnikania, ako aj zachovania a zhodnotenia potenciálu historických a umeleckých hodnôt. Kultúra predstavuje stmelujúci mechanizmus, ktorý pôsobí na každom stupni budovania identity ľudskej, občianskej, národnej, národnostnej, ale aj európskej. Podstatnejšiu úlohu zohráva kultúra ako prvok integračných procesov a procesov sociálnej inklúzie. Mimoriadne dôležitá je pri vytváraní rovnosti príležitostí pre marginalizované skupiny obyvateľstva žijúce v rómskych osídleniach.

Podpora rómskej kultúry je štandardnou súčasťou starostlivosti štátu o rozvoj kultúry národnostných menšín. Aj v tejto oblasti však existujú rezervy, ktoré sa týkajú proporcionality rozdeľovania finančných prostriedkov z grantového systému MK SR. Každoročne sa na rómsku kultúru prerozdelený značný obnos financií, ale len veľmi malá čiastka z týchto peňazí slúži na rozvoj kultúrnych potrieb marginalizovaných skupín detí a mládeže priamo v rómskych osadách. Je to spôsobené tým, že v osadách neexistujú

³⁴ Tomatová, J.: Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

kultúrne inštitúcie, ani iné kultúrne mechanizmy, ktoré by rozvoj kultúrnych potrieb v tejto oblasti zabezpečovali.

K navrhovaným operačným prioritám do Národného strategického referenčného rámca SR pre čerpanie finančných prostriedkov zo štrukturálnych fondov EÚ na roky 2007 - 2013, ktoré MK SR zaslalo MV SR do zásobníka projektov, konkrétne k horizontálnej priorite: Marginalizované rómske komunity opatreniu 1.4. Zvyšovanie vzdelanostnej úrovne rizikových skupín s osobitným zreteľom na marginalizované rómske komunity, patria projekty:

- Misijná práca v rómskych osadách,
- Komunitné kočovné divadlo,
- Rómske kováčske sympóziu,
- Rómsky ovocinár

Projekt Misijná práca v rómskych osadách

Napriek všetkej starostlivosti štátu v tejto oblasti stále chýbajú inštitucionálne mechanizmy, ktoré by zabezpečovali systematickú prácu s deťmi a mládežou priamo v osadách, pripravovali ich na možnosti integrovať sa, a teda aj lepšie a kvalitnejšie žiť. Jedným z takýchto integračných mechanizmov by mohli byť rómske kultúrne misie. Misionárska práca s mládežou by sa mohla stať podloží, na ktorom sa ľahšie prijímajú všetky sociálne a vzdelávacie programy štátu a mimovládnych organizácií. Na to, aby rómske deti a mládež žijúce v marginalizovaných oblastiach mohli začať žiť v dôstojných podmienkach, aby obstáli na trhu práce a mali aspoň istý stupeň vzdelania, potrebujú ešte čosi, čo by mohlo pomôcť implementácii sociálnych vládnych programov. Ide o systematickú tvorbu hodnotovej orientácie, duchovného a hodnotového základu, kultúrneho podložia, čohosi, čo do nás ako členov majoritnej spoločnosti už od detstva vkladali, dennodenne, doma, v škole, družine. Ide o proces osvojenia si princípov, ktoré ľudskému životu dávajú zmysel prostredníctvom celkom konkrétneho typu kultúrnych aktivít. Duchovný život rómskych detí a mládeže je možné rozvíjať cez sociálne programy, ale v izolovanom svete rómskych osád môže mať misionárska práca

celkom nezastupiteľné poslanie. Pre úspešné riešenie problémov rómskych komunit žijúcich v osadách je nevyhnutné, aby štát aktívne spolupracoval so všetkými zainteresovanými subjektmi pri zabezpečení misionárskej práce priamo v osadách. Vládne dokumenty zabezpečujú realizáciu programu sociálnych terénnych pracovníkov alebo výchovy a vzdelávania rómskych učiteľov, ich poslaním je však sociálna oblasť a

vzdelávanie. Sociálna oblasť a oblasť vzdelávania sa nekryjú s oblasťou kultúry a duchovna. Úspech misionárov medzi Rómami spravidla nesúvisí s typom novej konfesie, ktorá do rómskej osady prišla, ale so záujmom a starostlivosťou, ktorú misionári Rómom venujú. A to je práve skutočnosť, ktorá je rozhodujúca nielen pre cirkvi a náboženské spoločnosti, ale aj pre budúce štátne sociálne programy, pretože vytvára efektívny a praktický predpoklad ich budúcej spolupráce.

Mnohí experti na reliogionistiku sú presvedčení, že praktické ovplyvňovanie sociálneho života Rómov cirkvami môže byť veľmi efektívne, pretože Rómovia na jednej strane očakávajú pomoc a na druhej strane, vzhľadom na ich náboženskú citlivosť, má pomáhajúci charakter, pričom cirkvi majú na pastoračiu dvere otvorené dokorán. V tomto zmysle môže byť aktívne uskutočňovaný sociálny program stimulovaný a koordinovaný na jednej strane štátom a mimovládnyimi organizáciami, na druhej strane z pozícií náboženskej autority.

Projekt Komunitné kočovné divadlo

Jedným z čiastkových riešení vedúcich ku skvalitneniu života rómskych detí a mládeže by mohol byť projekt Kočovné divadlo, ktorý by deťom názornou formou priblížil význam určitých hodnôt, napr. hygieny, vzdelania, ktorých osvojenie je nevyhnutné na implementáciu sociálnych programov a rozvoj celého integračného procesu. Kočovné divadlo je ideálny umelecký komunikačný nástroj, resp. dramatický žáner, ktorý je svojou povahou predurčený na didaktické a osvetové ciele. Je charakteristické predstaveniami pod holým nebom, nenáročné na finančné a materiálne prostriedky. Jeho cieľom je vtiahnuť diváka do zákutí ním samým vytvoreného sveta, v ktorom sa cíti bezprostredne a zároveň ako doma a názornou formou sprostredkovať poučenie, pochopenie odlišného systému hodnôt. Kočovné divadlo využíva farby, nadsadenie, humor a ponúka deťom možnosť prirodzene a interaktívne

vstúpiť do hry, a teda aj do procesu pochopenia a uvedomenia si toho, čo je treba zmeniť. Je prostriedkom na rozvíjanie tvorivosti, osobnostný rast a objavovanie nových spôsobov komunikácie a prináša kultúru z okraja do centra záujmu. Z dôvodov nedostatku finančných prostriedkov už v zárodku zaniklo.

Projekt Rómske kováčske sympózium

Návrat k tradičným rómskym remeslám je jednou z alternatív oživenia záujmu Rómov o pokračovanie hodnotového dedičstva po predkoch. Zámerom projektu je rozvoj a prezentácia tradičného remesla Rómov - kováčstva. Kováčstvo má dlhoročnú

tradíciu v mnohých obciach a rómskych osadách. Z minulosti sú známe rómske remeselné zoskupenia, ktoré vykazovali charakter manufaktúrnej výroby. Rozvoj tohto remesla môže prispieť k posilneniu identity rómskych komunít a tiež rozvoju nových zručností mladých Rómov, ako aj k vytváraniu rovnosti šancí pri spoločenskom uplatnení sa týchto ľudí na trhu práce.

Projekt rómsky ovocinár

Myšlienka „urobiť z capa záhradníka“ skrsla v hlavách pracovníka samosprávy a pedagogických pracovníkov špeciálnej Základnej školy v Chminianskych Jakubovanoch. Po následných konzultáciách s vládnyimi orgánmi nasledovala súhlasná výzva na vypracovanie projektov. Čo ich viedlo k takémuto nápadu? Rómovia sú priam bytostne spojení s konzumáciou nezrelého ovocia. Prečo im tak chutí, k tomu by sa mali vyjadriť odborníci z oblasti medicíny a gastronómie. Skutočnosť je taká, že ovocné sady v blízkosti rómskych osád „ľahli popolom“. Takáto katastrofa postihla aj „Mekku čerešní“ chotár obce Chminianske Jakubovany. Takže, keď sa Cigáni - Rómovia posťažovali, že už niet ovocia, pretože gadžovia už nesadia stromy, bolo im navrhnuté, aby ovocné stromy vysadili sami. Návrh sa stretol si súhlasom. Boli vybraní adepti do ovocinárskeho kurzu, ktorý prebiehal v Ovocinárskom školskom majetku v Sabinove. V súčasnosti by mali byť jeho prví absolventi už zapojení do praktickej činnosti zakladania ovocných sadov. Projekt bol úspešne ukončený, ale v praxi sa nerealizuje z dôvodu nezájmu, pretože na rodivosť stromov treba dlho čakať. A načo čakať keď gádzovia ešte majú v záhradách ovocné rodiace stromy a to či už v rodnej alebo okolitých obciach.

EMPIRICKÁ ČASŤ

5. SOCIOLOGY VÝSKUM NÁZOROV MAJORITNÉHO OBYVATEĽSTVA NA RIEŠENIE RÓMSKEJ PROBLEMATIKY

5.1 Problematika a jej súvislosti

Človek prichádza na tento svet ako bytosť s pomerne malými možnosťami reagovania. Avšak v priebehu vývinov sa z neho stáva spoločenská bytosť s bohatou sústavou rôznych psychických a fyzických reakcií, ktoré mu umožňujú prispôbovať sa zložitým a stále sa meniacim podmienkam života. Tejto postupnej premene z bytosti biologickej na spoločenského tvora hovoríme zospoločenštie - socializácia. Sociálnemu prostrediu, ktoré sa utvára a vplýva na človeka hovoríme o spoločnosti ako celku.

Rodina je prvý spoločenský útvar s ktorým sa mali osvojovať prvé vedomosti, návyky, povahové vlastnosti a sociálne vzťahy. Je to inštitúcia prvoradého významu. Tento spoločenský útvar pôsobí na deti obsahom činnosti spôsobom správania jej členov, vzájomnou deľbou práce, záujmovými oblasťami. Uspokojovaním emocionálnych potrieb poskytuje rodina pocit intimity vo vzťahoch, úprimnosti a lásky, ako aj pocit bezpečnosti a istoty. Z rodiny vychádza aj vzťah k práci a vzdelaniu. Vo veľkej miere závisí od rodičov aj spôsob správania sa k ľuďom, k deťom a k manželovi, partnerovi. Najúčinnjším prostriedkom pôsobenia na deti je vzor, príklad rodičov, ich správanie a konanie. Uznatie a pochvala od osoby, ktorú si dieťa váži a miluje zavážia viac, ako pokarhanie a chladný prístup, ktoré veľmi boľia.

Keď chceme hovoriť o rodinnej výchove, východiskom je vzájomné pôsobenie rodičov a detí. Úroveň ich vzťahu priamo vplýva na efektívnosť výchovy. Pôsobenie rodičov na dieťa je buď priame - osobný prípad, vzťah k nemu, usmerňovanie jeho konania a organizovanie jeho života, alebo nepriame utváranie rodinného prostredia.

Pri sledovaní podmienok života rodiny pri utváraní rodinného prostredia, vystúpia do popredia tieto:

- vek rodičov pri uzatváraní manželstva a narodení detí,
- kultúrna úroveň rodičov,
- vzdelanie rodičov,
- finančné zabezpečenie rodiny,
- zdravotný stav rodičov a detí,

- podmienky bývania rodiny.

5.2 Materiál a metodika spracovania

Cieľom nášho prieskumu v rigoróznej práci, metódou dotazníka, bolo skúmať názorovú úroveň, hlavne majoritného obyvateľstva, ktoré na svojich pleciach znáša dôsledky doslova, živelne sa rozmnožujúceho rómskeho etnika, ktorý priamo a zatiaľ negatívne vplyva na zvyšovanie životnej úrovne celej spoločnosti.

Na realizáciu práce sme si zvolili metódu dotazníka. V sociálne - psychologickom výskume, je dotazník metódou najpoužívanejšou, je založený na písomnej komunikácii medzi výskumným pracovníkom a skúmanou osobou. Dotazník je ekonomický a časovo nenáročný, skúmaná osoba má možnosť výberu a zváženia odpovedí. V nie poslednom rade jeho výhodou je, že zabezpečuje anonymitu. Dotazník sme vypracovali, s 15-timi otázkami, ktoré v sebe zahŕňajú otázky týkajúce sa histórie príchodu Rómov do Európy živobytia, vzdelania, bývania a rozvoj populácie. V dotazníku sú vymedzené kategórie podľa miesta bývania, veku a vzdelania.

Miesto prieskumu: Prešovský kraj, Košický kraj.

Počet skúmaných osôb: 122

5.3 Analýza a interpretácia prieskumu

V súčasnej dobe nemá každá rodina vyhovujúce a dostatočné materiálne predpoklady k zabezpečeniu vhodných podmienok pre normálne fungovanie. Hoci pojem vyjadrujúci uspokojenie potrieb členov rodiny presne nevyjadruje jeho kvalitatívnu stránku, vzhľadom na to, že nemožno jednoznačne určiť množstvo materiálnych prostriedkov pre všetkých členov rodiny, môžeme ho chápať ako kvantitatívneho ukazovateľa.

„Materiálne podmienky života v rodine môžeme charakterizovať pomocou množstva peňazí, ktoré má rodina k dispozícii, pretože vystupujú ako všeobecný ekvivalent, alebo miera hodnôt. Okrem toho psychologickou osobitosťou peňazí ako všeobecného ekvivalentu alebo miery hodnôt je aj to, že svojimi vlastnosťami

predstavujú jednu z najvšeobecnejších incentív, pretože umožňujú uspokojovať rozmanité potreby nielen telesné (jedlo - odev, byt) ale aj spoločenské.³⁵

V našej spoločnosti je základom pre vytvárania materiálnych podmienok rodiny v prevažnej miere mesačný zárobok rodičov a ďalších ekonomicky činných členov rodiny.

Náš výskum nebol zameraný na zisťovanie mesačných príjmov rodín, má poukázať na to, ako sa nehospodárne nakladá so štátnymi prostriedkami pokiaľ nie sú, pod priamou kontrolou v štátnej kurately. Nášho výskumu sa zúčastnilo 122 respondentov rôznych vekových kategórií rôznej úrovne vzdelania. V nasledujúcom súbore otázok sme chceli zistiť názor majoritného obyvateľstva na riešenie situácie rómskeho etnika.

Tabuľka č.1: Celkový počet zúčastnených podľa vekovej kategórie a vzdelania.

Vek	Vzdelanie	Počet	%
<20rokov	ZŠ	6	4,91
<20rokov	SŠ	5	4,09
20-40rokov	SŠ	28	22,95
20-40rokov	VŠ	52	42,62
40-60rokov	SŠ	6	4,91
40-60rokov	VŠ	13	10,65
>60rokov	SŠ	12	9,83
Spolu zúčastnených		122	100%

Zdroj: vlastné spracovanie

Boli sme milo prekvapení, že do nášho prieskumu sa zapojili takéto rôznorodé skupiny respondentov. Konečná analýza hovorí, že najviac ich bolo vo veku 20- 40 rokov čo predstavuje v percentuálnom vyjadrení 65,57%, čo je skupina v najproduktívnejšom veku. Ďalším potešujúcim zistením je to, že podľa kategórie vzdelávania sa do nášho výskumu zapojilo 53,27% respondentov s vysokoškolským

³⁵ Henčelová, L.: Ministerstvo kultúry SR.

vzdelaním, čo je skupina, ktorej leží na pleciach zodpovednosť pre hľadanie východísk riešenia skúmaného problému.

1. Viete odkiaľ pochádzajú Rómovia?

a)Afrika, b)Ázia, c)Európa, d)Iné

Tabuľka č. 2: Odkiaľ pochádzajú Rómovia?

Vek	Vzdelanie	Odpovede							
		a	%	b	%	c	%	d	%
<20	ZŠ	1	16,66	3	50,00	1	16,66	1	6,66
<20	SŠ	0	0	3	60,00	1	20,00	1	0,00
20-40	SŠ	3	10,71	18	64,28	4	14,28	3	0,71
20-40	VŠ	0	0	48	92,30	4	7,69	0	0
40-60	SŠ	0	0	4	66,66	1	16,66	1	6,66
40-60	VŠ	1	7,69	11	84,61	1	7,69	0	0
>60rokov	SŠ	2	6,66	6	50,00	2	16,66	2	6,66
Výsledok celkom		7	5,73	93	76,22	14	11,47	8	6,55

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d)

Výsledok prieskumu k tejto otázke svedčí o tom, že je v majoritnom obyvateľstve záujem o históriu exódu Rómov do Európy. Odpoveď b) Ázia v percentuálnom vyjadrení 76,12% svedčí o veľmi dobrých znalostiach týkajúcich sa tejto otázky.

2. V ktorom storočí sa objavili prvýkrát v Európe?

a)1 b)10 c)15 d)neviem

Tabuľka č.3: V ktorom storočí sa objavili prvýkrát v Európe?

Vek	Vzdelanie	Odpovede							
		a	%	b	%	c	%	d	%
<20	ZŠ	1	6,66	2	33,33	2	33,33	1	16,66
<20	SŠ	0	0	3	60,00	0	0	2	40,00
20-40	SŠ	3	10,71	12	42,85	9	32,14	4	14,28
20-40	VŠ	1	1,92	20	38,46	22	7,69	9	32,14
40-60	SŠ	0	0	3	50,00	1	16,66	2	33,33
40-60	VŠ	0	0	7	53,84	5	38,46	1	7,69
>60rokov	SŠ	2	16,66	5	41,66	4	33,33	1	8,33
Celkový výsledok		7	5,73	52	42,62	43	35,24	20	16,39

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) 1, b)10, c) 15, d) neviem

Výsledok odpovedí, hlavne v odpovediach b) a c) je v súlade s postupnými tvrdeniami historikov o príchode Rómov do Európy. Jeden zdroj hovorí, že Rómovia sa objavili v Európskej časti Turecka už v 10.stor., z iných zdrojov je zas evidentné, že ďalej do vnútrozemia Európy prenikla postupne s Tureckou armádou pri jej výbojoch do strednej Európy od 15. až do 19.storočia.

3. Ako si prevažne zarábali na živobytie?

a)remeslá, b)zábava c) iné

Tabuľka č. 4: Ako si prevažne zarábali na živobytie?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	2	33,33	2	33,33	2	33,33
<20	SŠ	4	80,00	0	0	1	20,00
20-40	SŠ	9	32,14	11	39,28	8	28,57
20-40	VŠ	20	38,46	22	78,57	10	35,71
40-60	SŠ	2	33,33	3	50,00	1	16,66
40-60	VŠ	9	69,23	2	15,36	2	15,38
>60rokov	SŠ	5	41,66	5	41,66	2	16,66
Celkový výsledok		51	41,80	45	36,88	26	21,31

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: a) b) c) —Označenie možností odpovede

Dobové historické podklady potvrdzujú odpovede a) a b) ako pravdivé pri spomínanom putovaní s tureckou armádou sa. Rómovia venovali kováckemu remeslu, ktoré využívali pri opravách vozoch a zbraní. V neposlednom rade aj zábave, keď svojim tancom a cirkusantským umením zabávali vojakov vo chvíľach odpočinku. Musíme zdôrazniť, že Rómovia boli aj úspešní hrnčiari, korytári a výrobcovia prútených vecí.

4. Aký je dnes hlavný zdroj ich príjmov?

a)remeslá b)zamestnanie c)iné

Tabuľka č. 5: Aký je dnes hlavný zdroj ich príjmov?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	2	33,33	1	16,66	3	50,00
<20	SŠ	1	20,00	0	0	4	80,00
20-40	SŠ	4	14,28	0	0	24	85,71
20-40	VŠ	3	5,76	1	1,92	48	92,30
40-60	SŠ	0	0	0	0	6	100
40-60	VŠ	0	0	1	7,69	12	92,30
>60rokov	SŠ	2	16,66	0	0	10	83,33
Celkový výsledok		12	9,83	3	2,45	107	87,70

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Nástup technickej revolúcie odsunul Rómov úplne do ústrania a tým pádom aj k postupnej likvidácii ich remesiel. Je na škodu vecí, že sa nenašiel spôsob ich zachovania. V tejto dobe sa snažíme tieto remeslá znova oživiť. Odpoveď c) je správna, pretože drvivá časť Rómskej populácie žije zo sociálnych dávok.

5. V čom vidíte problém chudoby Rómov?

a) vzdelanie b) málo pracovných príležitostí c) nízke príjmy d) iné

Tabuľka č. 6: V čom vidíte problém chudoby Rómov?

Vek	Vzdelanie	Odpovede							
		a	%	b	%	c	%	d	%
<20	ZŠ	3	50,00	0	0	0	0	3	50,00
<20	SŠ	3	60,00	1	20,00	0	0	1	20,00
20-40	SŠ	14	50,00	3	10,71	0	0	11	39,28
20-40	VŠ	25	48,07	60	11,53	0	0	21	40,38
40-60	SŠ	3	50,00	0	0	0	0	3	50,00
40-60	VŠ	8	61,53	2	15,38	0	0	3	23,07
>60rokov	SŠ	7	58,33	2	16,66	0	0	3	5,00
Celkom		63	51,63	14	11,47	0	0	45	36,88

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d)

Pre nás majoritné obyvateľstvo je až zarážajúce ako si Rómovia zvykli na svoju nízku životnú úroveň. Zdá sa, že im to vyhovuje a ani po ničom lepšom netúžia. Je množstvo prípadov, keď im boli dané k užívaniu nové byty a oni to v priebehu krátkej doby obrátili navivoč. Aj vzdelanie u Rómov neznamená príliš veľa, pretože Rómovia sú príliš spätí s hmotnými hodnotami, tie duchovné sa nedajú ohmatať a to ich odrádza ich nadobúdať.

Odpovede a) a d) vystihujú príčiny chudoby Rómov.

6. Aký je váš názor na populačnú expanziu Rómov?

a) nebojím sa b) mám obavy c) iné

Tabuľka č. 7: Aký je názor na populačnú expanziu Rómov?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	1	16,66	4	66,66	1	16,66
<20	SŠ	1	20,00	4	80,00	0	0
20-40	SŠ	3	10,71	21	75,00	4	14,28
20-40	VŠ	3	52,76	42	80,76	7	13,46
40-60	SŠ	1	16,66	5	83,33	0	0
40-60	VŠ	0	0	11	84,61	2	15,38
>60rokov	SŠ	2	16,66	9	75,00	1	8,33
Celkový výsledok		11	9,01	96	78,68	15	12,29

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Celodenné ničnerobenie posunulo Rómov k vyplneniu času a to väčšinou k zábave, ktorá väčšinou spočíva v pití alkoholu, užívaní drog a erotických hrách. Plodenie detí sa stalo „národným športom“, je živelné a v krátkej dobe môžeme očakávať prepuknutie krízových situácií, ktoré budeme musieť riešiť. Nie sme prekvapení z odpovede b), ktorá je v percentuálnom vyjadrení na úrovni 78,68%. Je nutné sa nám nad tým zamyslieť a urýchlene riešiť.

7. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov v osadách sú vyhovujúce?

a) vhodné b) nedôstojné c) nemám názor

Tabuľka č. 8: Súčasná podmienka bývania Rómov v osadách sú vyhovujúce?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	2	33,33	3	50,00	1	16,66
<20	SŠ	2	40,00	2	40,00	1	20,00
20-40	SŠ	5	17,85	21	75,00	2	7,14
20-40	VŠ	6	11,53	39	75,00	7	13,46
40-60	SŠ	2	33,33	4	66,66	0	0
40-60	VŠ	2	15,38	10	76,92	1	7,69
>60rokov	SŠ	2	16,66	8	66,66	2	16,66
Celkový výsledok		21	17,21	87	71,31	14	11,47

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Z histórie vieme, že Rómovia si nikdy nepotrpeli na vysokú úroveň bývania. Väčšina pokusov o zlepšenie bývania sa stretla s odmietnutím a to v podobe následného zničenia bytových objektov. Róm si len to váži čo sám stvorí, preto im poskytneme možnosť návratu k remeslám, nech začnú tvoriť hodnoty. Bohužiaľ odpoveď b) je pravdivá a stotožňuje sa s ňou 71,31% respondentov.

8. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov na dedinách sú vyhovujúce?

a) vhodné b) nedôstojné c) nemám názor

Tabuľka č. 9: Súčasné podmienky bývania Rómov na dedinách sú vyhovujúce?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	3	50,66	2	33,33	1	16,66
<20	SŠ	2	40,00	2	40,00	1	20,00
20-40	SŠ	11	39,28	12	42,85	5	17,85
20-40	VŠ	13	25	34	65,38	5	9,61
40-60	SŠ	2	33,33	4	66,66	0	0
40-60	VŠ	5	38,46	7	53,84	1	7,69
>60rokov	SŠ	7	58,33	4	33,33	1	8,33
Celkový výsledok		43	35,24	65	53,27	14	11,47

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Už v predchádzajúcich komentároch k odpovediam sme sa vyjadrili, že Rómovia si nevážia hodnoty, ktoré sú im dané do užívania bez vlastného pričinenia. Podobné je to aj pri bývaní Rómov na dedinách v bytových domoch. V poslednej dobe média trocha viac poukazujú na úroveň bývania Rómov, ktorá je iste veľmi nízka. Zábery z rómskych dedín Spiša, Šariša a Zemplína sú alarmujúce a nabádajú k urýchlenému hľadaniu východiskových riešení. Nadpolovičná väčšina respondentov volila odpoveď b) čo v percentuálnom vyjadrení predstavuje 53,27%.

9. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov v mestách sú vyhovujúce?

a) vhodné b) nedôstojné c) nemám názor

Tabuľka č. 10: Súčasné podmienky bývania Rómov v mestách sú vyhovujúce?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	5	83,33	1	16,66	0	0
<20	SŠ	3	60,00	1	20,00	1	20,00
20-40	SŠ	13	46,42	11	39,28	4	14,28
20-40	VŠ	26	50,00	19	36,53	7	13,46
40-60	SŠ	4	66,66	2	33,33	0	0
40-60	VŠ	7	53,84	5	38,46	1	7,69
>60rokov	SŠ	5	41,66	5	41,66	2	16,66
Celkový výsledok		63	51,63	44	36,06	15	1,29

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Bývanie Rómov v mestských aglomeráciách sa nám v porovnaní s bývaním v osadách a na dedinách nezdá až také katastrofálne, aj keď mu ešte veľa chýba k želanému štandardu. Pravdepodobne tu dochádza k vzájomnej kolektívnej kontrole, čím je možnosť devastácie do značnej miery obmedzená, aj keď sa jej tiež celkom vyhnúť nedá pri spôsobe života Rómov. Odpoveď a) predstavuje v percentuálnom vyjadrení 51,63%, ktoré respondenti pokladajú za vhodné.

10. Ste presvedčený(á) o tom, že prostriedky z fondov EÚ pre zlepšenie bývania Rómov sú dobre investované?

a) dobré b) neprimerané c) nemám názor

Tabuľka č. 11: Prostriedky z fondov EÚ sú dobre investované?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	1	16,66	1	16,66	4	66,66
<20	SŠ	1	20,00	2	40,00	2	40,00
20-40	SŠ	8	28,57	18	64,28	2	7,14
20-40	VŠ	13	25,00	39	75,00	0	0
40-60	SŠ	2	33,33	4	66,66	0	0
40-60	VŠ	1	7,69	11	84,61	1	7,69
>60rokov	SŠ	4	33,33	6	50,00	2	16,66
Celkový výsledok		30	24,59	81	66,39	11	9,01

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

V predchádzajúcich kapitolách sme uviedli výťah z hodnotenia Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR za uplynulé obdobie. Sme povinní pri tomto probléme viac diskutovať a informovať širokú verejnosť. Riešiť bývanie Rómov z fondov EÚ a popritom zabudnúť na problémy s bývaním majoritného obyvateľstva nebolo šťastným riešením. Pre budúcnosť sa musíme nad tým pozastaviť a snažiť sa o rovnomerné rozdelenie prostriedkov pri riešení problému bývania. Odpoveď b) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 66,39% čo respondenti pokladajú za neprimerané.

11. Aký je váš názor na súčasný stav vo vzdelávaní Rómov?

a) výborné b) dobré c) nedostatočné d) nemám názor

Tabuľka č. 12: Aký je váš názor na súčasný stav vo vzdelávaní Rómov?

Vek	Vzdelanie	Odpovede							
		a	%	b	%	c	%	b	%
<20	ZŠ	0	0	2	33,33	3	50,00	1	16,66
<20	SŠ	0	0	2	40,00	3	60,00	0	0
20-40	SŠ	4	14,28	10	35,71	12	62,85	2	7,14
20-40	VŠ	5	9,61	11	21,15	32	61,53	4	7,69
40-60	SŠ	0	0	4	66,66	2	33,33	0	0
40-60	VŠ	1	7,69	3	23,07	8	61,33	1	7,69
>60rokov	SŠ	1	8,33	3	25,00	8	66,66	0	0
Celkový výsledok		11	9,01	35	28,68	68	55,73	8	6,55

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d)

Vzdelávanie Rómov je veľmi problematické, vzhľadom na postoj rodičov k šíreniu osvetu vo vzdelávaní. Neakceptovanie rád pedagógov a minimálna ústretovosť pri osvojovaní bežných návykov, ktoré sú samozrejmosťou u majoritných detí (deti gadžov), bráni rómskemu dieťaťu aklimatizovať sa v nových podmienkach, do ktorých vstupuje pri nástupe do školy. Len veľmi ťažko sa rómske deti prispôbujú novému prostrediu a novým návykom, čo si od pedagógov vyžaduje veľké nasadenie. Odpoveď c) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 55,73% a respondenti ho pokladajú za nedostatočné

12. Ako hodnotíte súčasný stav spolunažívania Rómov s pôvodným obyvateľstvom?

a) výborné, b) dobré, c) nedostatočné, d) nemám názor

Tabuľka č. 13: Ako hodnotíte súčasný stav spolunažívania?

Vek	Vzdelanie	Odpovede							
		a	%	b	%	c	%	b	%
<20	ZŠ	0	0	0	0	4	66,66	2	33,33
<20	SŠ	0	0	0	0	4	80,00	1	20,00
20-40	SŠ	0	0	2	17,14	19	67,85	7	25,00
20-40	VŠ	0	0	4	7,69	45	86,53	3	5,76
40-60	SŠ	0	0	1	16,66	4	66,66	1	16,66
40-60	VŠ	0	0	2	15,38	10	76,92	1	7,69
>60rokov	SŠ	0	0	1	8,333	9	75,00	2	16,66
Celkový výsledok		0	0	10	8,19	95	77,86	17	13,93

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d)

V nami skúmanom regióne, ktorým je oblasť Šariša a Spiša vzťahy medzi majoritným obyvateľstvom a Rómami pokladáme za nedostatočné. Za posledné obdobie troch desaťročí došlo pri stretoch Rómov s gadžami k niekoľkým vraždám gadžov, čo malo za následok vyhrotenie, aj tak nie najlepšej, situácie vo vzájomných vzťahoch. Oneskorené zásahy polície a ležérny prístup justície pri vymieravaní trestov vzbudili u Rómov príliš veľa sebavedomia a nepribrzdili ich negatívnu rozpínavosť. Odpoveď c) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 77,86% a respondenti ho hodnotia ako nedostatočné.

13. Myslíte si, že je potrebné vynaložiť ďalšie prostriedky na zlepšenie situácie Rómov na Slovensku?

a) áno b) nie c) nemám názor

Tabuľka č.14: Je potrebné vynaložiť ďalšie prostriedky na zlepšenie situácie?

Vek	Vzdelanie	Odpovede					
		a	%	b	%	c	%
<20	ZŠ	2	33,33	1	16,66	3	50,00
<20	SŠ	4	80,00	0	0	1	20,00
20-40	SŠ	14	50,00	8	28,57	6	21,43
20-40	VŠ	23	44,23	29	55,76	0	0
40-60	SŠ	1	16,66	4	66,66	1	16,66
40-60	VŠ	6	46,15	6	46,15	1	7,69
>60rokov	SŠ	6	50,00	5	41,66	1	8,33
Celkový výsledok		56	45,90	53	43,44	13	10,65

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c)

Celospoločenský vývoj zasahuje všetky oblasti nášho súčasného života. Prijaté dokumenty zahŕňajú rád opatrení aj pre zlepšenie života Rómov. Je len na nás ako tie prostriedky účelovo využijeme. Je bezpodmienečne potrebné pripraviť projekty, ktoré budú kompletne riešiť nahromadené problémy a ktorých je, čo musíme neradi konštatovať, príliš veľa. Odpoveď a) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 45,90% čím respondenti vyjadrujú svoje áno.

14. Kto by sa mal v tejto oblasti angažovať viac?

- a. štátne orgány b) samospráva c) cirkev d) mimovládna organizácia
e) nemám názor

Tabuľka č. 15: Kto by sa mal v tejto oblasti angažovať viac?

Vek	Vzdelanie	Odpovede									
		a	%	b	%	c	%	b	%	e	%
<20	ZŠ	3	50	0	0	2	33,33	0	0	1	16,66
<20	SŠ	4	80	0	0	0	0	1	20	0	0
20-40	SŠ	17	60,71	2	7,14	3	10,71	3	10,71	3	10,71
20-40	VŠ	30	57,69	7	13,46	1	1,92	10	19,23	4	7,69
40-60	SŠ	4	66,66	0	0	0	0	2	33,33	0	0
40-60	VŠ	8	61,54	1	7,69	0	0	3	23,08	1	7,69
>60	SŠ	7	58,33	1	8,33	2	16,66	1	8,33	1	8,33
Celkom		73	59,84	11	9,02	8	6,56	20	16,39	10	8,2

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d) e)

Drvivá väčšina Rómov je na úrovni „bezzemkov“, t.j. nemajetných ľudí, ktorí nie sú vlastníkami nehnuteľností. Riešenie ich existenčných záležitostí je na krku štátu a samosprávy, a tí sa musia zhostiť garancie riešenia rómskej otázky pre budúcnosť. Výzvy na predkladanie rôznych projektov k riešeniu uvedenej problematiky sú jedine v kompetencii štátnych orgánov, ktoré tieto koordinujú aj v samotnej realizácii. Odpoveď a) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 59,84% a respondenti sa v nej vyjadrili, že sú to štátne orgány.

15. Podľa vášho názoru, ktoré sú najdôležitejšie opatrenia na zlepšenie životnej úrovne Rómov?

a) vzdelanie a výchova b) lepšia sociálna sieť c) zdravotná starostlivosť
d) vnútorná organizácia e) zamestnanosť f) iné

Tabuľka č. 16: Ktoré sú najdôležitejšie opatrenia na zlepšenie životnej úrovne Rómov?

Vek	Vzdelanie	Odpovede											
		a	%	b	%	c	%	b	%	e	%	f	%
<20	ZŠ	3	50,00	0	0	0	0	0	0	1	16,66	2	33,33
<20	SŠ	4	80,00	0	0	0	0	0	0	1	20	0	0
20-40	SŠ	18	64,29	0	0	0	0	2	7,14	5	17,86	3	10,07
20-40	VŠ	38	73,00	0	0	0	0	7	13,46	6	11,53	1	1,92
40-60	SŠ	3	50,00	0	0	0	0	0	0	2	33,33	1	16,66
40-60	VŠ	8	61,54	0	0	0	0	1	7,69	3	23,07	1	7,69
>60	SŠ	7	58,33	0	0	0	0	0	0	5	41,66	0	0
Celkom		81	66,39	0	0	0	0	10	8,2	23	18,85	8	6,56

Zdroj: vlastné spracovanie

Legenda: odpovede a) b) c) d) e) f)

Doterajšie pokusy s Rómami využívajúcimi rôzne formy pridelovania materiálnych statkov sa stretli s neúspechom. Náš prieskum nás utvrdzuje v presvedčení, že najúčinnjšou formou zlepšenia životnej úrovne Rómov je prijať účinné opatrenia k zvýšeniu výchovy a vzdelania. Podľa nášho názoru je to jediným možným riešením ako sa dostať z temnoty na svetlo. Odpoveď a) v percentuálnom vyjadrení predstavuje 66,39% a respondenti v nej vyjadrujú názor, že je to vzdelanie a výchova.

6. EXPERIMENT - PRACOVNÉ PRAKTICKÉ SKÚSENOSTI

Nezamestnanosť Cigánov - Rómov je fenomén, ktorým sa pomaly nikto nezaobrá a to na akejkoľvek úrovni riadenia štátnej správy a to nielen na Slovensku, ale dá sa povedať, že aj v celej Európe. K prevereniu hlavne remeselných zručností sme pristúpili po vyhodnotení prieskumu formou dotazníka, ktorého závery neboli veľmi lichotivé, pokiaľ ide o pohľad majority na budúcnosť v spolunažívaní s menšinou Cigánov - Rómov. Naše skúsenosti z minulosti s využitím potenciálu pracovnej sily Cigánov - Rómov nás utvrdili v tom, že pri dohodách o vykonaní práce si musíme dať pozor na časť odmeňovania. S Cigánmi sa dá úspešne spolupracovať len za podmienky úkolovej práce, to znamená vyplatenia odmeny po ukončení diela.

6.1 Experiment č. 1 – remeselná zručnosť Cigánov – Rómov -praktická skúsenosť

Cieľ experimentu - presvedčiť sa o remeselnej zručnosti Cigánov a tým vyvrátiť názor oponentov, že s nimi sa nedá nič robiť.

História priebehu: Takouto prvou praktickou skúsenosťou bolo vymurovanie kamenného oplotenia okolo pozemku, na ktorom stál vidiecky rodinný dom. Majiteľ tejto nehnuteľnosti nás oslovil, aby sme zvážili možnosti riešenia problému oplotenia, ktoré cigáni cez dve noci celkom zlikvidovali. Pôvodné oplotenie bolo z oceľových dielcov, ktoré sa v tej dobe sériovo vyrábali, upevnených medzi oceľovými stĺpkami ukotvenými v betóne, konkrétne v betónovom múriku vysokom asi 50 cm, šírke 30 cm a dĺžke 55 bežných m. Uvedenú oceľovú konštrukciu po likvidácii cigáni odviezli do zberných surovín. Majiteľ, ako náš budúci investor navrhol zhotoviť kamenné oplotenie (kameň sa cigánom ťažko speňažuje). Kameň ako murivo mal byť z objektov hospodárskych budov, ktoré už neslúžili pôvodnému účelu (maštale, pivnice). Dohodu sme s majiteľom uzavreli a pristúpili sme k rokovaniu o vykonaní prác so skupinou cigánov, ktorí silou-mocou chceli zarobiť peniaze, že keď ich usmerníme oni budú poslúchať a bude obojstranná spokojnosť.

V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými poučenie o bezpečnosti pri práci. Skupinu pozostávajúcu z piatich cigánov viedol cigán Milan Jaslo, vysvetlili sme si o čo ide, dohodli sa na odmene za vykonanú prácu a začali sme

s prípravnými prácami. V prvom rade bolo potrebné rozbiť pôvodný betónový základ, drvinu dať nabok a použiť ju do nového základu, ďalším krokom bolo zamerať výkop pre nový základ, označiť kolíkmi a niťou. Výkop zeminy a jej odvoz na určené miesto prebiehal celkom v poriadku, potom nasledoval dovoz štrku z neďalekého lomu a samotná betonáž. Pri betonáži bolo treba dávať pozor na dávkovanie cementu a dobre premiešanie betónovej masy, ako aj jej vloženie do výkopu pre základ. Medzi tým si už cigáni vypýtali zálohové platby s čím sme aj ráтали, ale s opatrnosťou nepreskočiť únosnú mieru. Po zaliatí základového pásu betónovou zmesou sme pristúpili k zahájeniu murovania kamenného oplotenia. Ako dozor nad prácami bol poverený skúsený murársky majster, ktorý mal s takýmito pracovníkmi nejaké skúsenosti, keď sme sa ho v priebehu práce pýtali na úroveň spolupráce tak odpovedal: dá sa s nimi, len treba mať pevné nervy a my na to, že ako to myslí. Nuž tak, že nemôžem od nich odísť ani na krok lebo hneď urobia nejakú hlúposť. Napríklad včera som pred poludním okolo 11:00 hod. odišiel skontrolovať inú stavbu, poveril som dohľadom tu nad prácou Milana, ale keď som sa okolo 14:00 hod. vrátil tak tu bolo božie dopustenie. A čo také sa stalo? Pýtame sa majstra. Nuž čo, cigáni si namýšľali, že im netreba ani nič ani olovnicu, už nehovorím ani o väzbe murovacieho materiálu. Musel som im dať rozbúrať to čo vymurovali. Veľmi sa im to nepáčilo, ale keď som im to premeral tak videli, že urobili chyby. Počas výstavby sa ešte pár krát potkli, ale výstavba oplotenia z pieskovca vysokého 2 bežné metre, širokého 0,4 bežného metra a dlhého 55 bežných metrov bola za dva týždne hotová. Odmena bola vyplatená a spokojnosť bola obojstranná. Náhodní návštevníci sa pristavovali a neveriacky krútili hlavami, že to cigáni dokázali, našli sa dokonca aj takí, ktorí utrúsili aj závistlivé poznámky, vraj „Čínsky múr stavajú.“

Záverečné hodnotenie osvojovania si remeselných návykov v obore murár bolo nasledovné: z piatich zúčastnených cigánov bolo poradie takéto: 1. Milan Jaslo, 2. Šimon Horvát, - mal aj výučný list murára, 3. Vladimír Horvát, 4. Anton Mirga, 5. Rudolf Horvát starší.

Obrázok č. 1: Výstavba kamenného oplotenia

Zdroj: vlastné spracovanie

6.2 Experiment č. 2 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť

Cieľ - overenie praktických a teoretických znalostí pri ukladaní chodníkových obrubníkov.

Účastníci prieskumu: Rudo, Vlado, Šimon, Slávo.

Priebeh experimentu: V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými školenie o bezpečnosti pri práci. Zainteresovaní boli pred vstupom do praktickej časti teoreticky oboznámení s technologickým postupom vrátane osem hodinovej praktickej účasti pri realizovaní uvedenej úlohy. Dozorujúci technik im vytýčil líniu výkopu pre základ. Výkop bol úspešne zvládnutý, nasledovala výroba betónovej zmesi, jej uloženie a vzápätí do nej ukladanie betónových obrubníkov.

Na naše prekvapenie skupina si rozdelila úlohy a začala realizácia úlohy. Počas trvania experimentu účastníci využívali možnosť vzájomnej kontroly, dodržiavali líniu ukladania obrubníkov. Pri kolotoči plnenia úloh, t.j. od prípravy betónovej zmesi, cez jej presun a uloženie s vytvorením betónového lôžka pod obrubník až po samotné vloženie obrubníka došlo aj k chybám, ktoré sa ešte dali napraviť (napríklad opačné uloženie obrubníka) čo len potvrdilo, že bez prítomnosti odborného dozoru nie je možné realizovať určité špecifické úlohy.

Celkový výsledok experimentu dopadol nad očakávanie dobre. Najlepšie si pri tom počínali Rudo a Vlado, potom Šimon a Slávo.

Obrázok č. 2: Uloženie betónových obrubníkov

Zdroj: vlastné spracovanie

6.3 Experiment č. 3 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť

Cieľ - overenie praktických a teoretických znalostí pri ukladaní chodníkovej dlažby 400 x 400 x 60 metrov do priestorového lôžka.

História a priebeh: Experimentu predchádzala niekoľko hodinová inštruktáž spojená so školením o bezpečnosti pri práci a praktickou ukážkou zameranou na ukládanie dlažby do pieskového lôžka s dôrazom na vytváranie kresieb v uloženej dlažbe. Kresby sa vytvárajú po uložení niekoľkých dlaždíc, obvyčajne v pároch 2, 4, 6. Väčšinou sú to ornamentálne vzory ako kvety, geometrické vzory a podobne.

Mená zúčastnených: Rudo Horvát, Vlado Horvát, Slávo Mirga, Anton Mirga, Šimon Horvát.

V experimente boli sledované všetky dôležité postupy pri ukladaní dlažby počnúc vytvorením podložja, zriadením pieskového lôžka a konečným položením dlažby. Pri výkone činnosti sme použili spôsob rotácie zapájania sa do jednotlivých operácií. Zo zúčastnených experimentu sme vytvorili dve dvojice a jedného pripravára. Pripravár v tomto experimente mal za úlohu preosiať a dopraviť piesok pre lôžko ako aj dlažbu k miestu pokladky.

Z realizačných dvojíc si najlepšie počínala dvojica Rudo - Vlado, ktorým bolo najmenej zdôrazňované dodržiavanie postupov, hlavne dodržiavanie vodorovnej roviny dlažby a vytvorených kresieb. O triedu horšie skončila dvojica Šimon - Anton. Tejto dvojici bolo potrebné sa viac venovať a upozorňovať na dodržiavanie technologických postupov.

Obrázok č. 3: Uloženie chodníkovej betónovej dlažby

Zdroj: vlastné spracovanie

6.4 Experiment č. 4 - vyvrátenie názoru na pohodlnosť Rómov pri pracovných aktivitách – praktická skúsenosť

Cieľ: vyvrátiť názor o pohodlnosti Cigánov - Rómov v súvislosti s nadobudnutím peňažnej odmeny. Jedna skupina tvrdila, že pre peniaze nebudú

ľutovať aj prácu navyiac, druhá skupina mala názor opačný a to, že nebudú tú istú prácu robiť dvakrát, keď nemusia.

História a priebeh: V štádiu prípravy projektu výstavby objektu vzdelávacieho zariadenia vznikol problém prekážky zle polohovo situovaného kamenného objektu, ktorý bol súčasťou pôvodnej stavby mal slúžiť ako kováčska dielňa, a však z dôvodu že priestor pre schodisko nespĺňal rozmerové normatívy, bolo nutné ho rozšíriť o 0,70 metra. Pristúpili sme teda k jeho demolácii a stavebnej príprave k výstavbe nového objektu. So zámerom bola oboznámená aj skupina Cigánov, ktorá mala demoláciu spomínaného objektu vykonať s tým, že demontovaný materiál t.j. pieskovcový kameň a drevené hranoly z krovu bude uložený na určené miesto vedľa priestoru uvažovanej výstavby. Demontovaný materiál bude slúžiť ako budúci stavebný materiál. Dôraz sme kládli na to, aby boli dôkladne vybraté kamene zo základov, pretože do tých istých miest respektíve výkopov pre základ bude vykonaná betonáž nových základov. Experimentu sa zúčastnili piati Cigáni: Rudolf Horvát, Vladimír Horvát, Slavomír Mirga, Anton Mirga a Ján Horvát.

Pred zahájením prác prebehlo poučenie o bezpečnosti pri práci. Priebeh prác bol v celku bezproblémový, konštrukcia krovu vrátane škridlovej krytiny bola v celku šetrne demontovaná, kameň bol uložený na určené miesto a spojovací materiál ktorým bola preosiata hlina bol odvezený na určené miesto. Vzhľadom na to, že sa nejednalo o zvlášť odbornú prácu nechali sme skupinu pracovať bez technického dozoru s tým, že po skončení prác prídu zhlásiť jej ukončenie, čo sa aj stalo. Materiál bol uložený tak, aká bola dohoda, zarazil nás však jeden detail a to bolo to, že výkop respektíve ryha po pôvodnom základe bola zasypaná a priestor bol urovnaný. Na našu otázku, prečo ryhu zasypali keď ju bude treba pre betonáž základov? odpoveď bola taká akú sme očakávali pri vstupe do experimentu. A to: „, preto sme zasypali, lebo by ste nám nezaplatili za výkop pre základ“. Bolo to úsmevné ale má to logické opodstatnenie pri Cigánskom uvažovaní o zarábaní peňazí. Názor tej druhej skupiny bol vyvrátený.

6.5 Experiment č. 5 – nová remeselná zručnosť - praktická skúsenosť

Cieľ: zrealizovať prístupovú komunikáciu v areále ČOV Chminianská Nová Ves v priestore od vstupnej brány k obslužnej komunikácii ČOV v dĺžke 21 bežných metrov a šírke 4 bežné metre.

História a priebeh: V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými školenie o bezpečnosti pri práci. Z dôvodu výstavby diaľnice medzi obcou Chminianska Nová Ves a mestom Prešov, došlo aj k zmene vstupu do ČOV Chminianska Nová Ves. Zmena bola zrealizovaná len ako dočasné riešenia a nespĺňala kritéria pre uvedený druh komunikácie, bola to len provizórna sypaná cesta bez spevnenia. Vjazd do areálu s ťažšou technikou bol skoro nemožný z dôvodu nízkej výnosnosti podlažia. Preto sa investor rozhodol k realizácii jej definitívnej výstavby.

Skupina cigánov, ktorá sa experimentu zúčastnila pozostávala zo štyroch, ktorí boli odhodlaní sa s uvedeným problémom popasovať a to: Vladimír Horvát, Šimon Horvát, Rudolf Horvát a Slavomír Mirga.

V úvode bolo zúčastneným vysvetlené o čo sa jedná, aké pracovné úkony budú od nich vyžadované a všetci súhlasili, že problematike dostatočne porozumeli. Došlo k dohode o vykonaní práce za dohodnutú cieľovú odmenu. Prvý krok bolo zamerať výšku terénu a označiť na jednotlivých bodoch. Druhý krok bolo vytýčiť okraje komunikácie a jej stúpanie, respektíve klesanie k vstupnej bráne. To všetko zamerával dozorujúci technik a mohlo sa začať s konkrétnymi prácami. Ďalšou úlohou bolo odstrániť pôvodné podloženie prístupovej komunikácie. Vo vytýčených okrajoch komunikácie mali vykopať základ pod cestným obrubník, zabetónovať a uložiť cestné obrubníky do betónového lôžka za neustálej kontroly dodržiavania nivelizácie uložených obrubníkov. - nasledujúcim krokom bolo vytvoriť z kamennej drvi nové podložie, ktoré bolo treba zmutniť vibračnou doskou a následne dvihnúť kanalizačnú vpúšť v komunikácii na potrebnú úroveň. Neskôr vložili podkladový betón na celú plochu komunikácie v hrúbke 15 centimetrov s dodržaním rovnomernosti uloženia po celej ploche, vzhľadom na výšku obrubníka.

Tieto úlohy boli zvládnuté na patričnej odbornej úrovni a pochybovači museli priznať, že je to práca šikovných rúk. Zo zúčastnených si pri tejto práci najlepšie počínal Vladimír Horvát, druhý Šimon Horvát, tretie mesto patrilo Rudolfovi Horvátovi a posledný v šikovnosti bol Slavomír Mirga.

Obrázok č. 4: Príjazdová komunikácia na ČOV

Zdroj: vlastné spracovanie

6.6 Experiment č. 6 – nová remeselná zručnosť – praktická skúsenosť

Cieľ - overenie teoretických a praktických vedomostí, flexibilitnosti a remeselnej zručnosti pri montáži termoizolácie, ako novej odbornosti.

História a priebeh: V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými školenie o bezpečnosti pri práci. Prístupu k realizácii predchádzal problém

nečakaného zistenia nefunkčnosti pôvodnej termoizolácie, s výmenou ktorej investor nerátal. Skúmaním príčin poškodenia bolo zistené, že poškodenie zapríčinili bociany, ktoré dobaním narušili asfaltové pásy cez ktoré zatekala voda a tým sa znefunkčnila termoizolácia z čadičovej vaty, ktorá bola uložená pod asfaltovými pásmi. Na základe odborného posudku bolo nutné prikročiť k demontáži pôvodnej termoizolácie z celej plochy a montáži novej, čo činilo 105 m².

Experimentu sa zúčastnili: Rudo, Vlado, Anton, Šimon.

Pri realizácii zámerov tohto experimentu bolo nutné detailne sledovať počínanie respektíve prístup k odborným výkonom jednotlivých zúčastnených v experimente. Počnúc demontážou pôvodnej termoizolácie, vyčistením podkladu, vyrovnaním podkladu nivelačnou látkou, montážou kotviacich líšt, nanosením stavebného lepidla, ukladaním dosiek z tvrdého polystyrénu, znovu nanosením stavebného lepidla a montážou sieťky vlozenej do stavebného lepidla, konečné zarovnanie plochy.

S potešením musíme konštatovať, že skupina štyroch cigánov zapojených do experimentu zvládla úlohy súvisiace s odbornými remeselníckymi úkonmi nad očakávanie dobre. Musíme tiež podotknúť, že vstup do experimentu znamenal isté riziká spojené so znehodnotením materiálov, ktorých obstarávacia cena bola nie zanedbateľná.

Obrázok č. 5: Termoizolácia strechy prevádzkovej budovy ČOV

Zdroj: vlastné spracovanie

6.7 Experiment č. 7 – remeselná zručnosť – murár –praktická skúsenosť

Cieľ: vyvrátiť tvrdenia o neschopnosti Cigánov a zistiť úroveň osvojenia si teoretických vedomostí a ich využívanie v praxi.

História a priebeh: V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými školenie o bezpečnosti pri práci. Úlohou experimentu bolo zabezpečiť stavebné práce ktoré neboli zahrnuté do pôvodného projektu k rekonštrukcii ČOV

Chminianská Nová Ves. Jednalo sa o spevnenie násypu okolo nádrže ČOV, ako aj o obmúrovku zabudnutej šachty v uvedenom násype. Predchádzali tomu osem hodinové prednášky spojené s praktickou ukážkou zamerané na väzbu murovaných materiálov. Po týždni praxe pri majstrovi murárovi Paľovi Fatľovi, keď zúčastnení experimentu nadobudli určité remeselné sebavedomie sme skupinu piatich zúčastnených rozdelili na dve partie po dvoch a jedného pripravára spojovacieho materiálu (malty) s tým, že využijeme spôsob rotácie pri výkone činnosti. Aktérmi experimentu boli: Rudo, Vlado, Šimon, Slávo, Jano.

V tejto pracovnej činnosti boli sledované všetky dôležité postupy pri ukladaní murovacích materiálov do muriva s dôrazom na väzbu a vyplňanie medzier spojovacím materiálom.

Najlepšie si pri tom počínal Rudo, ktorý od začiatku bol veľmi vnímavý a iniciatívny, za ním nasledoval Vlado, potom Šimon s Janom a Slávo, ktorý počas celého procesu najpomalšie a najťažšie chápal súvislosti v naväznosti na jednotlivé operácie.

Obrázok č. 6: Obmúrovka kanalizačnej šachty

Zdroj: vlastné spracovanie

6.8 Experiment č. 8 – nová remeselná zručnosť - praktická skúsenosť

Cieľ: postaviť pri rodinnom dome dvoj komín z komínových dielov.

História a priebeh: V úvode experimentu prebehlo so zúčastnenými školenie o bezpečnosti pri práci. Majiteľ nehnuteľnosti doposiaľ k vykurovaniu rodinného domu využíval elektrickú energiu pre akumulčné kachle, avšak uvedený spôsob vykurovania sa stal postupom času príliš nákladný. Preto sa rozhodol, že zruší uvedené vykurovanie a využije možnosť vykurovania pevným palivom, či už cez krbovú pec alebo uvažované ústredné kúrenie. Pôvodné komíny nespĺňali svojou konštrukciou požiadavku pre napojenie uvedených pecí, preto pristúpil k rozhodnutiu vystaviť vedľa rodinného domu nový dvoj komín, ktorý by slúžil k napojeniu kotla ústredného kúrenia a krbovej pece.

Po príslušných odborných krokoch okolo zamerania miesta výstavby a údajov pre konštrukciu základu a samostatnú výstavbu komína sme pristúpili k jeho realizácii. Pred prvým výkopom bola medzi skupinou Cigánov, ktorá pozostávala z piatich odhodlaných chlapov menovite Rudolf Horvát, Vladimír Horvát, Ján Horvát, Anton Mirga, Slavomír Mirga a nami uzavretá dohoda o vykonaní práce s dohodnutou sumou. Základ pod komín bol o rozmeroch: Hĺbka 1200 milimetrov, strana štvorcovej základne 1000 milimetrov. V úrovni 1000 milimetrov od spodnej úrovne základu bola uložená rúra obvodu spalín od kotla ústredného kúrenia, na ktorú sa napájali zvislé rúry v komínovom telese, do betónu boli osadené tyče zo stavebnej ocele na ktoré sa nasúvali komínové dielce. Celý proces výstavby bolo treba zväziť tak, aby jednotlivé operácie boli navzájom zladené, to znamená predlžovanie ocelových tyčí s nasúvaním komínových dielcov na flexibilný lepidlom ošetrený a vkladáním keramických rúr obalených čadičovou vatou. Neustále bolo treba dodržiavať merania olovnícou, aby bola dodržaná zvislosť celého komínového telesa.

Práce prebiehali podľa dohodnutých postupov, účastníci experimentu sa správali zodpovedne. Medzitým bolo potrebné zmontovať a postaviť lešenie, zabezpečiť ho podperami proti výkyvu osadiť naň lanový výťah a zábrany okolo pracovne plošiny proti vypadnutiu. Aj to podarila a práce pokračovali slušne ďalej. V priebehu dvoch pracovných dní bolo komínové teleso hotové s odskúšaním komínového ťahu. Skupina Cigánov zožala ďalší úspech pri dokazovaní svojich remeselných zručností. Hodnotenie účastníkov experimentu: 1. Rudolf Horvát, ktorý sa ukázal ako vodcovský typ s nadobudnutím rešpektu u svojich kolegov, 2. Ján Horvát, 3. Anton Mirga, 4. Vladimír Horvát, Slavomír Mirga.

Obrázok č. 7: Výstavba dvojkomína

Zdroj: vlastné spracovanie

6.9 Experiment č.9 - zúročenie nadobudnutých remeselných zručnosti - praktická skúsenosť

Ciel': presvedčiť sa, že doposiaľ nadobudnuté skúsenosti sa dajú v praxi zúročiť.

História a priebeh: Zámerom investora bolo zbúrať schátralý rodinný dom vedľa ktorého stála autogaráž s malou dielňou a ku garáži pristavať sociálne zariadenie s príručným sklodom a to všetko zastrešiť tak, aby na mieste, kde bol rodinný dom vznikla plocha, na ktorej by bolo možné rozbehnúť nejakú betonársku výrobu. Zámer sme pochopili, projekčne pripravili a dali sme sa do realizácie stavby. Skupina Cigánov dobiedzala zase o nejakú robotu, tak sme sa rozhodli, že to s nimi skúsime, veď už sme s nimi úspešne urobili celkom slušné veci. Slovo dalo slovo a urobili sme dohodu o vykonaní práce s pevne stanovenou odmenou. Experimentu sa zúčastnili Rudolf Horvát, Ján Horvát, Vladimír Horvát, Anton Mirga a Slavomír Mirga. Prvou úlohou bolo rozobrať starý dom a uložiť demontovaný materiál.

V úvode experimentu prebehloso zúčastnenými poučenie o bezpečnosti pri práci. Najprv bola demontovaná škridľa, potom krov, stropné konštrukcie a nakoniec múry, ktoré boli z kameňa a hlíny. Kameň sa uložil vedľa budúcej stavebnej plochy a hlinou sa zasypali nerovnosti pri vedľajších stavbách. Keď bola plocha po starom dome zarovnaná pristúpili sme k zahájeniu vstavby sociálneho zariadenia a skladu stavebného materiálu. Počnúc zameraním, výkopom základu, ich betonážou, vymurovaním múrov a priečok, osadením zárubní, debnením pod stropnú betónovú platňu a jej betonážou. Po štrnástich dňoch vytvrdzovania betónu sme debnenie zdemontovali a v objekte sme nainštalovali inžinierske siete ako voda, električka a kanalizácia, potom nasledovala betonáž podláh a vymurovka oporného kamenného múra, ktorý oddeľuje plochu sociálneho objektu s budúcou výrobnou plochou. Keď boli tieto práce ukončené zamerali sme rozmiestnenie podperných bodov uvažovaného zastrešenia. Jednalo sa o desať železno-betónových pilierov o výške od troch do šiestich metrov, čo v rámci celej stavby bolo najnáročnejšie.

Výkop základu po každý pilier bol o rozmeroch 3x1000 milimetrov. Po výkope sa základ vyplnil betónovou zmesou do ktorej sa osadila oceľová armatúra. Na debnenie sa využili vyradené betónové rúry o rozmeroch 300x1000 milimetrov, čím splnili funkciu strateného debnenia do výšky 3 metrov, pre vyššie piliere sa použila ako debnenie plastová kanalizačná rúra o priemere 300 milimetrov. Ku každému z týchto pilierov bolo potrebné postaviť lešenie zo všetkými potrebnými náležitosťami. Po úspešnom osadení pilierov sme po 24 dňoch pristúpili k príprave montáže kovu, ktorá pozostávala z doladenia plôch plus vymurovka na objekte autogaráže. Na ne sa potom upevňovali krokvy a laty, na koniec krokiev v dolných úrovniach boli namontované háky pre okapové žľaby. Ako krytina bol použitý oceľový trapéz o rozmeroch 900x6000 milimetrov, fixácia plechov bola urobená oceľovými skrutkami s tesniacimi podložkami.

Stavba bola ukončená v prepočte po 27 pracovných dňoch a zrealizoval ju kolektív už spomínaných piatich Cigánov - Rómov pod dozorom jedného gadža, ktorý zabezpečoval stavebný dozor. Ďalší svetlý bod pre Cigánov - Rómov. Hodnotenie účastníkov experimentu: 1. Rudolf Horvát, 2. Ján Horvát, 3. Anton Mirga, 4. Vladimír Horvát, 5. Slavomír Mirga.

Obrázok č. 8: Prístavba sociálneho zariadenia a prestrešenie betónovej plochy

Zdroj: vlastné spracovanie

6.10 Experiment č. 10 - má u Cigánov - Rómov materiálna stránka nadradenosť nad morálnymi zásadami?

Cieľ experimentu: presvedčiť sa o tom či tvrdenie, že cigáni za „pár korún“ uvoľnia ženu (manželku) pre erotické hry s bielymi (prostitúciu) (a ešte sú na to hrdí).

História a priebeh: vstupu do tohto experimentu predchádzali najprv kusé, neskôr podrobnejšie informácie o erotickej turistike Cigániek. Pri práci sa medzi sebou cigáni rozprávali koľko toho - ktorého Cigána manželka doniesla domov z výletu peňazí. Preto sme sa rozhodli preveriť situáciu koľko je na tom pravdy a pri najbližšej príležitosti sme nahodili atmosféru debaty o manželskom spolunažívaní, nevere a pohlavných chorobách. Téma pre cigánov bola veľmi vďačná. Keď sme podotkli, že minule sme počuli, že vraj vaše ženy chodia na sex ku gadžom a podotkli sme : to snáď nemyslíte vážne, ktorý gadžo by už len chcel takú špinavú cigánku? Oni odpovedali: vedúci naše cigánky sú lepšie než gadžovky , a keď idú ku gádzom tak sa vyparádia, navoňavujú a gadžovia pre nich autá pošlú. Keď sme pochybovačne krútili hlavami jeden z nich kľakol na kolená a vraví: „vedúci neveríte? tu vám prisahám na svoje deti, že naše ženy chcú gadžovia - podnikatelia“.

Aby sme si to preverili aj z druhej strany, tak pri najbližšom stretnutí v podnikateľských kruhoch sme do fóra hodili poznámku: „že vraj cigánky z osád sú veľmi sexu chtivé“. Rozvírila sa debata, z ktorej vzišlo, že určitá skupina „mladých kancov“ si príležitostne vyhadzuje z kopytka. Majú v kolektíve gynekológa, ktorý cigánky preverí a posunie ďalej. A podľa ich tvrdenia sú cigánky na tom zdravotne lepšie ako naše ženy. Takže sa treba nad tým všetkým zamyslieť.

6.11 Experiment č. 11 - potvrdenie názoru o zlých hygienických návykoch Cigánov - Rómov

Cieľ: Dokázať, respektíve presvedčiť oponentov nášho tvrdenia, že drvivá väčšina cigánov si po vykonaní veľkej ľudskej potreby neutrie anál.

Priebeh: k experimentu došlo po polemikách okolo hygieny cigánov, okrem iného aj o základných hygienických návykoch a to utieranie análu po veľkej ľudskej potrebe. My sme tvrdili, že cigáni si anál neutierajú, ostatní tvrdili, že to nie je možné,

že by to bol hnusný humus. K nášmu tvrdeniu, že to je tak sme dospeli náhodou, keď sme prechádzali rumoviska hospodárskej stavby v blízkosti cigánskej osady. Veľká časť bývalého objektu skladov zrnovín bola veľmi znečistená výkalmi, avšak nikde ani stopa po toaletnom papieri, alebo nejakých iných prostriedkoch, napríklad útržkoch novín. A aby boli až takí ekologický, aby použitý papier brali so sebou a v peci ho likvidovali, to sme nepripúšťali. Naši oponenti neveriacky krútili hlavami, ale aby sme v tvrdení urobili jasnosť pristúpili sme k dokazovaniu. Zakúpili sme dve balenia toaletného papiera po 8 kusov v balíku a nechali sme ich voľne pohodené pri vstupnej bráne do nášho nádvorja. Papier sme priamo cigánom nenanútili, aby sme ich neurazili, pretože sú to veľmi hrdí ľudia a sledovali sme čo sa bude diať. Neprešla ani celá hodina a deti z osady si balenia privlastnili. Na druhý deň, keď sme prichádzali do práce okolo osady, všimli sme si, že osada je vyzdobená pásmi toaletného papiera. Počas dňa cigáni niekoľkokrát navštívili rumovisko, ale keď sme si to pred večerom išli obzrieť, boli tam len dva použité útržky toaletného papiera. Oponenti znechutene krútili hlavami s konštatovaním: „tak preto tak smrdia“. Nuž to je len jeden z prostriedkov správania sa cigánov, ktorý sme dokazovali experimentom. Budeme musieť v budúcnosti vyvinúť podstatne viac úsilia naučiť cigánov osvojovať si základné hygienické návyky a to už od predškolského veku.

Lektorská činnosť pri jednotlivých experimentoch: Cyril Leško

Majstri odbornej výchovy: Pavol Fatľa, Jozef Ferenc

ZÁVER

Výsledok nášho prieskumu a experimentov nás utvrdil v presvedčení, že rómska problematika majoritným obyvateľstvom nie je vnímaná okrajovo. Tento problém začína zamestnávať myslenie ľudí a hľadať východisko zo situácie, ktorá sa pre spoločnosť stáva neúnosnou. Náš prieskum za jednu z východiskových možností označil vzdelávanie, ktoré by malo hrať pri riešení rómskeho problému „prvé husle“. V súčasnosti s dospelou a dospievajúcou rómskou populáciou bude problém v oblasti dovzdelávania, avšak musíme sa pokúsiť nájsť formy v rámci vzdelávania dospelých, ako vzniknutú situáciu aspoň z časti vyriešiť. Naše úsilie v rámci výchovy a vzdelávania musíme zamerať na výchovu detí.

Problematika výchovy detí zo sociálne znevýhodneného prostredia sa dostáva do centra záujmu pedagogickej aj nepedagogickej verejnosti. Otázka výchovy týchto detí sa stala predmetom záujmu vysokých škôl pripravujúcich učiteľov, nadácii a záujmových združení. Vyzerá to tak, že len komplexné riešenie celého systému komponentov, ktoré vytvárajú svet takého dieťaťa môže viesť k optimalizácii života a vzťahov k prostrediu, v ktorom vyrastá. Jedným z činiteľov, ktorý sa aktívne podieľa na tejto úlohe je pedagogický pracovník. Humanizácia výchovy si od vychovávateľa a učiteľa vyžaduje zmenu sociálno-pedagogických prístupov k výchove. V procese výchovy musí vychovávateľ poznať stav sociálnych podmienok, ktoré pôsobia na kognitívny rozvoj žiakovej osobnosti. Tým, že vychovávateľ vie diagnostikovať činitele lokálneho prostredia, ktoré ovplyvňuje výchovné postupy a tým postupne odstraňovať negatívne účinky tohto prostredia.

Cieľom našej rigoróznejšej práce bolo poukázať na nedostatky, s ktorými sa dennodenne stretávame a na základe prieskumu aj experimentov a navrhnúť v súvislosti s týmito metódami možnosti ich riešenia.

V našej rigoróznejšej práci sme pri prieskume použili dotazníkovú metódu použitím kombinovaného typu dotazníka. Z hľadiska podmienok použitia sme z časti využili dotazník doručený poštou a z časti Prahy kontakt s respondentom. Klodom pri tejto metóde bolo to, že sme v pomerne krátkom čase získali informácie od väčšieho počtu respondentov. Vyžadovali relatívne malú organizačnú prípravu, jednoduché uskutočnenie s nenáročným spracovaním.

Na základe výsledkov z nášho prieskumu sme sa dopracovali k niekoľkým záverom:

- Výsledok prieskumu k tejto otázke svedčí o tom, že je v majoritnoobyvatelstve záujem o históriu exódu Rómov do Európy.

- Jeden zdroj hovorí, že Rómovia sa objavili v Európskej časti Turecka už v 10.stor., z iných zdrojov je zas evidentné, že ďalej do vnútrozemia Európy prenikla postupne s Tureckou armádou pri jej výbojoch do strednej Európy od 15. až do 19.storočia.

- Dobové historické podklady potvrdzujú, že pri putovaní s tureckou armádou sa Rómovia venovali kováčskemu remeslu, ktoré využívali pri opravách vozov a zbraní. V neposlednom rade aj zábave, keď svojim tancom a cirkusantským umením zabávali vojakov vo chvíľach odpočinku. Musíme zdôrazniť, že Rómovia boli aj úspešní hrnčiari, korytári a výrobcovia prútených vecí.

- Nástup technickej revolúcie odsunul Rómov úplne do ústrania a tým pádom aj k postupnej likvidácii ich remesiel. Je na škodu vecí, že sa nenašiel spôsob ich zachovania. V tejto dobe sa snažíme tieto remeslá znova oživiť.

- Pre nás majoritné obyvateľstvo je až zarážajúce ako si Rómovia zvykli na svoju nízku životnú úroveň. Zdá sa, že im to vyhovuje a ani po ničom lepšom netúžia. Je množstvo prípadov, keď im boli dané k užívaniu nové byty a oni to v priebehu krátkej doby obrátili navnivoč. Aj vzdelanie u Rómov neznamená príliš veľa, pretože Rómovia sú príliš spätí s hmotnými hodnotami, tie duchovné sa nedajú ohmatať a to ich odrádza ich nadobúdať.

- Celodenné ničnerobenie posunulo Rómov k vyplneniu času a to väčšinou k zábave, ktorá väčšinou spočíva v pití alkoholu, užívaní drog a erotických hrách. Plodenie detí sa stalo „národným športom“, je živelné a v krátkej dobe môžeme očakávať prepuknutie krízových situácií, ktoré budeme musieť riešiť.

- Z histórie vieme, že Rómovia si nikdy nepotrpeli na vysokú úroveň bývania. Väčšina pokusov o zlepšenie bývania sa stretla s odmietnutím a to v podobe následného zničenia bytových objektov. Róm si len to váži čo sám stvorí, preto im poskytneme možnosť návratu k remeslám, nech začnú tvoriť hodnoty.

- Už v predchádzajúcich komentároch k odpovediam sme sa vyjadrili, že Rómovia si nevážia hodnoty, ktoré sú im dané do užívania bez vlastného pričinenia. Podobné je to aj pri bývaní Rómov na dedinách v bytových domoch. V poslednej dobe médiá trochu viac poukazujú na úroveň bývania Rómov, ktorá je iste veľmi nízka. Zábery z rómskych dedín Spiša, Šariša a Zemplína sú alarmujúce a nabádajú k urýchlenému hľadaniu východiskových riešení.

- Bývanie Rómov v mestských aglomeráciách sa nám v porovnaní s bývaním v osadách a na dedinách nezdá až také katastrofálne, aj keď mu ešte veľa chýba k želanému štandardu. Pravdepodobne tu dochádza k vzájomnej kolektívnej kontrole, čím je možnosť devastácie do značnej miery obmedzená, aj keď sa jej tiež celkom vyhnúť nedá pri spôsobe života Rómov.

- V predchádzajúcich kapitolách sme uviedli výťah z hodnotenia Ministerstva výstavby a regionálneho rozvoja SR za uplynulé obdobie. Sme povinní pri tomto probléme viac diskutovať a informovať širokú verejnosť. Riešiť bývanie Rómov z fondov EÚ a popritom zabudnúť na problémy s bývaním majoritného obyvateľstva nebolo šťastným riešením. Pre budúcnosť sa musíme nad tým pozastaviť a snažiť sa o rovnomerné rozdelenie prostriedkov pri riešení problému bývania.

- Vzdelávanie Rómov je veľmi problematické, vzhľadom na postoj rodičov k šíreniu osvedčujúcej vo vzdelávaní. Neakceptovanie rád pedagógov a minimálna ústretovosť pri osvojovaní bežných návykov, ktoré sú samozrejmosťou u majoritných detí (deti gadžov), bráni rómskemu dieťaťu aklimatizovať sa v nových podmienkach, do ktorých vstupuje pri nástupe do školy. Len veľmi ťažko sa rómske deti prispôbujú novému prostrediu a novým návykom, čo si od pedagógov vyžaduje veľké nasadenie.

- V nami skúmanom regióne, ktorým je oblasť Šariša a Spiša vzťahy medzi majoritným obyvateľstvom a Rómami pokladáme za nedostatočné. Za posledné obdobie troch desaťročí došlo pri stretoch Rómov s gadžami k niekoľkým vraždám gadžov, čo malo za následok vyhrotenie, aj tak nie najlepšej situácie vo vzájomných vzťahoch. Oneskorené zásahy polície a ležérny prístup justície pri vymeriavaní trestov vzbudili u Rómov príliš veľa sebavedomia a nepribrzdili ich negatívnu rozpínanosť.

- Celospoločenský vývoj zasahuje všetky oblasti nášho súčasného života. Prijaté dokumenty zahŕňajú rád opatrení aj pre zlepšenie života Rómov. Je len na nás ako tie prostriedky účelovo využijeme. Je bezpodmienečne potrebné pripraviť projekty, ktoré budú kompletne riešiť nahromadené problémy a ktorých je, čo musíme neradi konštatovať, príliš veľa. • Drvivá väčšina Rómov je na úrovni „bezzemkov“, tj. nemajetných ľudí, ktorí nie sú vlastníkami nehnuteľností. Riešenie ich existenčných záležitostí je na krku štátu a samosprávy, a tí sa musia zhostiť garancie riešenia rómskej otázky pre budúcnosť. Výzvy na predkladanie rôznych projektov k riešeniu uvedenej problematiky sú jedine v kompetencii štátnych orgánov, ktoré tieto koordinujú aj v samotnej realizácii.

- Doterajšie pokusy s Rómami využívajúcimi rôzne formy pridelovania materiálnych statkov sa stretli s neúspechom. Náš prieskum nás utvrdzuje v

presvedčení, že najúčinnějšíou formou zlepšenia životnej úrovne Rómov je prijať účinné opatrenia k zvýšeniu výchovy a vzdelania. Podľa nášho názoru je to jediným možným riešením ako sa dostať z temnoty na svetlo.

K tomu, aby sa riešenie rómskej problematiky začalo rýchlejšie posúvať dopredu je veľmi potrebné dbať na to, aby:

- sa zjednodušili procedúry implementácie programov vo vzťahu ku konečnému prijímateľovi,

- boli podporované projekty z rôznych oblastí na riešenie komplexných problémov v rámci tzv. globálnych projektov,

- spolupráca so zahraničnými partnermi pri príprave medzinárodných projektov zameraných na sociálnu inklúziu bola výrazne podporovaná, • sa riešili potreby osád lokalizovaných na právne nevysporiadaných pozemkoch a segregovaných mestských osídlení s využitím štrukturálnych fondov, • sa vytvoril účinný model zálohových platieb k zvýšeniu efektivity čerpania nenávratného finančného príspevku,

- bola zabezpečená podpora rekvalifikačných kurzov a aktivít so zámerom na samozamestnanie, v rámci odbornej prípravy, • podpora nových foriem aktivít (sociálne podniky) ako nástroja komplexného prístupu do vzdelávania k zamestnanosti (resp. zamestnateľnosti) a následnej inklúzii do spoločnosti,

- inštitúcie poskytujúce ukončenie základného, stredného a úplného stredoškolského vzdelania pre tých dospelých, ktorí kvôli nevhodným životným podmienkam neukončili vzdelanie boli maximálne podporované,

- školenia a semináre zamerané na šírenie multikultúry boli zabezpečené v príslušnom rozsahu. Je to len časť problémov, ktoré sme sa snažili vo svojej rigoróznejšej práci zviditeľniť. Stojí však za to, zamyslieť sa nad prehlbujúcou sa krízou cigánskeho etnika súvisiacou s populačnou expanziou a ženúceho sa do nezaistenej budúcnosti.

Šance jednotlivca pričiniť sa o zmenu sú minimálne. Riešenia sú v makroekonomike, v posilnení možnosti vytvárania nových štruktúr zamestnanosti a taktiež v nástrojoch sociálnej politiky a legislatívy. Vzdelanie a práca pre Rómov je tým riešením, žiadne iné podľa nášho názoru, neexistuje. A navyše, keď chudobní žijú v chudobnom regióne vzniká pasca chudoby, ktorá vedie k typu kultúry závislosti, a tá má prejavy apatie - ľudia už nedokážu reagovať na zmenu situácie a hľadať aktívny spôsob, ako ju riešiť. Vytvára sa začarovaný kruh. V kultúre závislosti je potrebné podať pomocnú ruku a doslova vyťahovať ľudí z takejto pasce. Marginalizované rómske osady potrebujú okamžitú pomoc. Počnúc charitou, cez cirkev, Červený kríž až po všetky nástroje, ktoré má centrálna vláda k dispozícii. Nahromadili sa v nich

problémy, ktoré sú pod hranicou akýchkoľvek civilizačných kritérií, ktoré sme z časti v predchádzajúcich odsekoch uviedli. Špeciálne projekty mimovládneho sektora v kombinácii s nástrojmi, ktoré už dnes môže poskytnúť oficiálna vládna politika, umožnia motivovať ľudí, aby sa vymanili zo zlej situácie. Je to iste aj úloha pre vrcholné manažmenty štátu a EÚ, aby zostavili tímy odborníkov, ktoré urýchlene rozpracujú projekty komplexného riešenia uvedeného problému. Všetky tieto aktivity by mali veľmi dôkladne sledovať médiá a byť nápomocné pri riešení obrovského množstva problémov, ktoré sa za, doslova, storočia nahromadili v odvíjaní života vo vnútri rómskeho etnika. Tieto problémy bude potrebné triezvo prehodnotiť a vyvodiť z toho, možno niekedy aj nepríjemné závery, na ktoré musí spoločnosť nájsť patričnú odpoveď vo forme opatrení na zjednanie nápravy. Alebo máme dojem, že sa nás tento problém netýka?! Tak potom žijeme vo veľkom omyle!

Posledná časť našej rigoróznejšej práce ako sme už spomínali je taktiež praktická. Na základe jedenástich experimentov sme dospeli k záveru, že Cigáni - Rómovia nemajú problém osvojovať si remeselné zručnosti a zvyšovať svoju životnú úroveň prostredníctvom remesiel. Problém nastáva vtedy, ak ich práca je bez dohľadu a nemá kto nad nimi držať pevnú ruku. Vtedy pracujú chaoticky a ľahostajne. Problémy u tejto majoritnej skupiny nastávajú aj pri dodržiavaní základných hygienických zásad. Tu apelujeme na výrazné výchovné pôsobenie v tejto oblasti už od predškolského veku.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

Zoznam použitých slovenských zdrojov

- Filová, B. a kol., Slovensko Ľud II.časť, Bratislava:Obzor, 1957, SÚKK 1197/II-1973/65-002-75
- FRK, V. KREDÁTUS, J. 2005. Komunikácia v personálnej a sociálnej praxi. Kapitoly o sociálnej komunikácii a vedení tímov. Prešov: Akcent Print. 207 s. ISBN 80-969274-5-0.
- Hancock, I., My rómsky národ, Bratislava: Petrus, 2005, ISBN 80-88939-97-6
- HAVLÍK, R., KOŤA, J. Sociológie výchovy a školy. Praha : Portál, 2002. ISBN 80-7178-635-7.
- HRONCOVÁ, J. Sociológia výchovy. Banská Bystrica : UMB, 1996, ISBN 80-88825-37-7.
- Kol.: Konceptia výchovy a vzdelávania rómskych detí a žiakov. Pracovný materiál. Bratislava : MŠ SR, 2001.
- Kolektív autorov. 2003. Správa o súčasnom stave vo výchove a vzdelávaní rómskych žiakov. Bratislava MŠ SR, 2003, príloha č.11, s.2.
- Kolektív autorov. 2004. Konceptia integrovaného vzdelávania rómskych detí a žiakov vrátane rozvoja stredoškolského a vysokoškolského vzdelávania — nové znenie. Bratislava : MŠ SR, 2004, príloha č.3, s.1.
- LIÉGEOIS, J. P. Rómovia, Cigáni, kočovníci. Bratislava Academia Istropolitana, 1997 . ISBN 80-96767 — 2-9 .
- MATULAY, S., MATULAYOVÁ, T. 2004. Vybrané kapitoly zo sociálnej politiky a katolíckej sociálnej náuky. Nitra: Fakulta sociálnych vied a zdravotníctva UKF v Nitre. 137 s. ISBN 80-8050-800-3.
- Obecný úrad Chminianske Jakubovany, Obecná kronika, 2008 .
- ONDREJKOVIČ, P. Socializácia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže. Bratislava : SAV, 1997. ISBN 80- 224-0476-4. Plesník, P. a kol., Slovensko-Ľud. I.časť, Bratislava: Obzor, 1974, SÚKK 11974-1973/65-038-74
- PRUSÁKOVÁ, V. 1996. Premeny vzdelávania dospelých. In: Vzdelávanie dospelých. Bratislava : AIVS v SR, 1996, s.26.
- ROSINSKÝ, r. 2006. Čavale Romale alebo motivácia rómskych žiakov k učeniu. Nitra : UKF, 2006, s. 70.
- Slovenská republika: štúdia o životnej úrovni, zamestnanosti a trhu práce. Správa Svetovej banky č. 22 351 — Sk. Bratislava : Slovenská spoločnosť pre zahraničnú politiku, 2001. ISBN 80-968155-4-7.
- SÍČÁK, A., Kol., Základy filozofie, Banská Bystrica : Trian, 2003, ISBN 80- 88945-56-9.

- ŠTURMA, J. Školní zralost a její poruchy. In. iličan, P., Krejčířová a kol.:
Dětská klinická psychologie. Praha : Grada, 1997.
- TOKÁROVÁ, A. a kol. Sociální práce. Kapitoly z dejín, teórie a metodiky sociálnej
práce. Prešov : Akcent Print. 571 s. ISBN 80-968367-5-7.
- TOFFLER, A., TOFFLEROVÁ, H. 1995. Creating a new civilization. Atlanta : Turner
Publishing, 1995, s.42.
- VAGNEROVÁ, M.: Kognitívni a sociální psychologie žáka základní školy. Praha :
Karolinum, 2001.
- Arne B. Mann: Neznámi Rómovia.

Zoznam použitých českých zdrojov

- LANGMEIER, J.: Zralost dítěte pro školu. In: Československá pediatria, 1961, 16, s.
865-876.

Zoznam použitých internetových zdrojov

- Štatistický úrad (2005): Zisťovanie o príjmoch a životných podmienkach domácností
EUSILO 2005. www.statistics.sk.

ZOZNAM OBRÁZKOV, GRAFOV A TABULIEK

Zoznam tabuliek

Tabuľka č. 1: Celkový počet zúčastnených podľa vekovej kategórie a vzdelania.....	46
Tabuľka č. 2: Odkiaľ pochádzajú Rómovia?	47
Tabuľka č.3: V ktorom storočí sa objavili prvýkrát v Európe?	48
Tabuľka č. 4: Ako si prevažne zarábali na živobytie?	49
Tabuľka č. 5: Aký je dnes hlavný zdroj ich príjmov?	50
Tabuľka č. 6: V čom vidíte problém chudoby Rómov?	51
Tabuľka č. 7: Aký je názor na populačnú expanziu Rómov?	52
Tabuľka č. 8: Súčasnú podmienku bývania Rómov v osadách sú vyhovujúce?	53
Tabuľka č. 9: Súčasnú podmienku bývania Rómov na dedinách sú vyhovujúce? ..	54
Tabuľka č. 10: Súčasnú podmienku bývania Rómov v mestách sú vyhovujúce? ..	55
Tabuľka č. 11: Prostriedky z fondov EÚ sú dobre investované?	56
Tabuľka č. 12: Aký je váš názor na súčasný stav vo vzdelávaní Rómov?	57
Tabuľka č. 13: Ako hodnotíte súčasný stav spolunažívania?	58
Tabuľka č.14: Je potrebné vynaložiť ďalšie prostriedky na zlepšenie situácie?	59
Tabuľka č. 15: Kto by sa mal v tejto oblasti angažovať viac?	60
Tabuľka č. 16: Ktoré sú najdôležitejšie opatrenia na zlepšenie životnej úrovne Rómov?.....	61

Zoznam tabuliek

Obrázok č. 1: Výstavba kamenného oplotenia.....	64
Obrázok č. 2: Uloženie betónových obrubníkov	65
Obrázok č. 3: Uloženie chodníkovej betónovej dlažby	67
Obrázok č. 4: Príjazdová komunikácia na ČOV	70
Obrázok č. 5: Termoizolácia strechy prevádzkovej budovy ČOV	72
Obrázok č. 6: Obmúrovka kanalizačnej šachty	73
Obrázok č. 7: Výstavba dvojkomína	75
Obrázok č. 8: Prístavba sociálneho zariadenia a prestrešenie betónovej plochy	77

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A - Dotazník	I
----------------------------	---

PRÍLOHY

Príloha A - Dotazník

DOTAZNÍK

Prieskum verejnej mienky na zlepšenie podmienok bývania a života Rómov

Bydlisko Mesto Vidiek
 Východné Slovensko Stredné Slovensko Západné Slovensko
Vek: < 20 rokov 20 – 40 rokov 40 – 60 rokov > 60 rokov
Najvyššie dosiahnuté vzdelanie: ZŠ SŠ VŠ

1. Viete odkiaľ pochádzajú Rómovia? Afrika Ázia Európa Iné
2. V ktorom storočí sa objavili prvýkrát v Európe? 1. 10. 15. neviem
3. Ako si predovšetkým zarábali na živobytie? remeslá zábava iné
4. Aký je dnes hlavný zdroj ich príjmov? remeslá zamestnanie iné
5. V čom vidíte problém chudoby Rómov?
 vzdelanie málo pracovných príležitostí nízke príjmy iné
6. Aký je Váš názor na populačnú expanziu Rómov?
 nebojím sa mám obavy iné
7. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov v osadách sú vyhovujúce?
 vhodné nedôstojné nemám názor
8. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov na dedinách sú vyhovujúce?
 vhodné nedôstojné nemám názor
9. Myslíte si, že súčasné podmienky bývania Rómov v mestách sú vyhovujúce?
 vhodné nedôstojné nemám názor
10. Ste presvedčený/á/ o tom, že prostriedky z fondov EÚ pre zlepšenie bývania Rómov sú dobre investované?
 dobre neprimerane nemám názor
11. Aký je Váš názor na súčasný stav vo vzdelávaní Rómov?
 výborné dobré nedostatočné nemám názor
12. Ako hodnotíte súčasný stav spolunažívania Rómov s pôvodným obyvateľstvom?
 výborné dobré nedostatočné nemám názor
13. Myslíte si, že je potrebné vynaložiť ďalšie prostriedky na zlepšenie situácie Rómov na Slovensku? áno nie nemám názor

14. Kto by sa mal v tejto oblasti angažovať viac?

- štátne orgány samospráva cirkev mimovládne organizácie
 nemám názor

15. Podľa Vášho názoru, ktoré sú najdôležitejšie opatrenia na zlepšenie životnej úrovne Rómov?

- vzdelanie a výchova lepšia sociálna sieť zdravotná starostlivosť
 vnútorná organizácia zamestnanosť iné

Dátum:.....

Milí priatelia,

Vaše odpovede v tomto dotazníku sú **anonymné** a dobrovoľné a slúžia len pre internú potrebu. Poskytnú nám však cenný prehľad o názoroch obyvateľov Slovenska na rómsku problematiku. **Ďakujeme** za čas, ktorý nám venujete, je to investícia, ktorá sa Vám vráti v tom, že budeme môcť v budúcnosti lepšie riešiť problémy obyvateľov Slovenska. Vaše názory môžete vyjadriť aj formou voľného textu tu ↓

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Cyril Leško

Odbor: Andragogika

Forma štúdia: rigorózne konanie

Názov práce: Rómska problematika a jej súčasné riešenie na Slovensku

Počet strán textu bez príloh: 77

Celkový počet strán príloh: 2

Počet titulov českých a slovenských zdrojov: 21

Počet titulov zahraničných použitých zdrojov: 0

Počet internetových zdrojov: 1

Počet ostatných zdrojov: 0